

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Пеца Д.Д., Бадида А.Ю., Зан М.І.

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Навчально-методичний посібник

Ужгород – 2023

Пеца Д.Д., Бадида А.Ю., Зан М.І. Навчально-методичний посібник з курсу «Історія держави і права зарубіжних країн». Ужгород: Юридичний факультет Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», 2022. 50 с.

Навчально-методичний посібник з курсу «Історія держави і права зарубіжних країн» розроблений у відповідності до вимог Болонської системи.

Підготували:

Пеца Дмитро Дмитрович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Бадида Андріанна Юріївна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Зан Мирослава Іванівна, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Рецензенти:

Белов Дмитро Миколайович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Булеца Сібілла Богданівна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедрою цивільного права та процесу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Відповідальний редактор:

Переш Іван Євгенійович кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедрою теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Друкується за рішенням кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ» від «31» серпня 2023 року, протокол № 1

Рекомендовано до друку методичною радою юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ» від «31» серпня 2023 року, протокол №1

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	15
ТЕМАТИКА КОЛОКВІУМІВ ТА ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ.....	33
ТЕМАТИКА КУРСОВИХ, КВАЛІФІКАЦІЙНИХ, ДИПЛОМНИХ РОБІТ.....	36
ПЕРЕЛІК КОНТРОЛЬНИХ ПИТАНЬ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ.....	37
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ І КАТЕГОРІЙ.....	44
СПИСОК БАЗОВОЇ ТА ДОПОМІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	49

ВСТУП

Історія держави і права зарубіжних країн відноситься до навчальних дисциплін, які вивчаються на першому курсі вищих юридичних навчальних закладів і цим самим являють собою своєрідний вступ студента до державно-правової матерії. Будучи однією з найбільш значних за обсягом юридичних дисциплін, історія держави і права зарубіжних країн вивчає і узагальнює виникнення, становлення і розвиток державно-правової матерії з найдавніших часів до наших днів. При цьому, будучи історико-правовою наукою, об'єктом навчальної дисципліни є суспільні відносини - як основний чинник еволюції держави і права. Саме через призму суспільних відносин історія держави і права зарубіжних країн аналізує історичний досвід державно-правового будівництва. Подібний аналіз дозволяє виводити з цього досвіду певні історико-правові системності, які не втратили своєї актуальності і свого цивілізаційного значення по сьогодні.

Опанування предмету навчальної дисципліни дозволяє майбутнім юристам оволодіти методами наукового пізнання державно-правової матерії, техніко-юридичним інструментарієм для аналізу процесів виникнення та розвитку державно-правових інституцій з найдавніших часів по сьогодні, систематизації та прогнозування державно-правового будівництва. Історія держави і права зарубіжних країн знайомить майбутніх правників з понятійним апаратом сучасного права, витоки якого у праві найдавніших державних утворень, які відомі людській цивілізації.

Структура навчальної дисципліни включає ті державні утворення, які внесли найбільший внесок у розвиток людської цивілізації, є характерними в сенсі основних закономірностей цього розвитку і набули кращого досвіду в державно-правовому будівництві.

З урахуванням вимог Болонського процесу, до якого приєдналася й Україна і в якому одним з основних системоутворюючих елементів є кредитно-модульна система навчання, у робочій програмі навчальної дисципліни історії держави і права зарубіжних країн виділено чотири змістові модулі :

Змістовий модуль 1 – правова історія Давнього Сходу та античних часів.

Змістовий модуль 2 – правова історія країн епохи Середніх віків.

Змістовий модуль 3 – історія держави і права XVII - XIX століть (Новий час).

Змістовий модуль 4 – історія держави і права XX - XXI століть (Новітній час).

Робоча програма навчальної дисципліни передбачає проведення поточного, проміжного та підсумкового модульного контролю за кожним із змістових модулів. До найважливіших форм цього контролю відносяться семінарські заняття, проведення колоквиумів з тематики змістових модулів, виконання студентами творчих завдань, комплексних контрольних робіт за тематикою кожного змістового модулю, здачу заліку за програмою перших двох змістових модулів та іспиту - за повною програмою навчальної дисципліни.

При оцінюванні рівня засвоєння знань з предмету навчальної дисципліни за основу взята Європейська система перерахування кредитів (ECTS) - переведення оцінок за 100-бальною шкалою у національну. Ця шкала оцінювання має наступні параметри:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90-100	A	Відмінно	
82-89	B		
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Відповідно до результатів засвоєння знань з предмету навчальної дисципліни студентам, які набрали від 60 до 100 балів, виставляються залік та екзамен без додаткового опитування за наведеною шкалою оцінювання. При цьому, студентам надається право покращити свій рейтинг під час складання заліку та екзамену.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин 240					
	Форма навчання: денна					
	у тому числі					
	лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Змістовий модуль 1. Правова історія країн Давнього сходу та античних країн						
<i>Тема 1.</i> Предмет, методологія та джерельна база навчальної дисципліни	5	2	0			3
<i>Тема 2.</i> Загальна характеристика давньосхідних цивілізацій та особливості їх становлення та розвитку	6	2	0			4
<i>Тема 3.</i> Держава і право Давнього Єгипту	8	2	2			4
<i>Тема 4.</i> Держава і право Давньої Месопотамії	8	2	2			4
<i>Тема 5.</i> Держава і право Давньої Індії	8	2	2			4
<i>Тема 6.</i> Держава і право Давньої Греції та Давньої Спарти	12	2	4			6
<i>Тема 7.</i> Держава і право Давнього Риму	13	3	4			6
Разом за модуль	60	15	14			31
Змістовий модуль 2. Правова історія країн епохи Середніх віків						
<i>Тема 1.</i> Загальна характеристика держави і права феодального періоду	7	2	0			5
<i>Тема 2.</i> Держава і право Візантії	8	2	2			4
<i>Тема 3.</i> Держава і право ранньофеодальної Франкської держави	8	2	2			4
<i>Тема 4.</i> Держава і право феодальної Франції	8	2	2			4
<i>Тема 5.</i> Держава і право феодальної Німеччини	8	2	2			4
<i>Тема 6.</i> Держава і право феодальної Англії	10	2	4			4
<i>Тема 7.</i> Формування ісламської концепції держави і права	11	3	4			4
Разом за модуль	60	15	16			29
Разом за семестр	120	30	30			60
2-й семестр						
Змістовий модуль 3. Історія держави і права XVII-XIX століть (Новий час)						
<i>Тема 1.</i> Англійська революція XVII ст. і формування конституційної монархії в Англії	14	4	4			6
<i>Тема 2.</i> Становлення і розвиток держави і права США в XVII – XIX ст.ст.	14	4	4			6
<i>Тема 3.</i> Велика французька революція XVIII ст. та розвиток державності у Франції	14	4	4			6
<i>Тема 4.</i> Становлення і розвиток державності в Німеччині у новий час	12	2	2			8
Разом за модуль	54	14	14			26
Змістовий модуль 4. Історія держави і права XX-XXI століть (Новітній час)						
<i>Тема 1.</i> Держава і право Великобританії Новітнього часу	14	4	4			6
<i>Тема 2.</i> Держава і право США Новітнього часу	14	4	4			6
<i>Тема 3.</i> Держава і право Німеччини Новітнього часу	14	4	4			6
<i>Тема 4.</i> Держава і право Франції Новітнього часу	12	2	2			8

<i>Тема 5.</i> Основні тенденції розвитку держави і права Новітнього часу	12	2	2			8
Разом за модуль	66	16	16			34
Разом за семестр	120	30	30			60
Усього годин	240	60	60			120

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин 240					
	Форма навчання: заочна					
	у тому числі					
	лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
<i>Тема 1.</i> Предмет, методологія та джерельна база навчальної дисципліни	3	2	0			1
<i>Тема 2.</i> Загальна характеристика давньосхідних цивілізацій та особливості їх становлення та розвитку	3	1	0			2
<i>Тема 3.</i> Держава і право Давнього Єгипту	2	0	0			2
<i>Тема 4.</i> Держава і право Давньої Месопотамії	2	0	0			2
<i>Тема 5.</i> Держава і право Давньої Індії	2	0	0			2
<i>Тема 6.</i> Держава і право Давньої Греції та Давньої Спарти	4	0	0			4
<i>Тема 7.</i> Держава і право Давнього Риму	8	2	0			6
<i>Тема 8.</i> Загальна характеристика держави і права феодального періоду	3	1	0			2
<i>Тема 9.</i> Держава і право Візантії	4	0	0			4
<i>Тема 10.</i> Держава і право ранньофеодальної Франкської держави	4	0	0			4
<i>Тема 11.</i> Держава і право феодальної Франції	5	0	0			5
<i>Тема 12.</i> Держава і право феодальної Німеччини	4	2	0			2
<i>Тема 13.</i> Держава і право феодальної Англії	4	2	0			2
<i>Тема 14.</i> Формування ісламської концепції держави і права	2	0	0			2
<i>Тема 15.</i> Англійська революція XVII ст. і формування конституційної монархії в Англії	8	2	2			4
<i>Тема 16.</i> Становлення і розвиток держави і права США в XVII – XIX ст.ст.	8	2	0			6
<i>Тема 17.</i> Велика французька революція XVIII ст. та розвиток державності у Франції	6	0	2			4
<i>Тема 18.</i> Становлення і розвиток державності в Німеччині у Новий час	8	2	0			6
<i>Тема 19.</i> Держава і право Великобританії Новітнього часу	6	0	0			6
<i>Тема 20.</i> Держава і право США Новітнього часу	8	2	2			4
<i>Тема 21.</i> Держава і право Німеччини Новітнього часу	8	2	2			4
<i>Тема 22.</i> Держава і право Франції Новітнього часу	8	2	2			4
<i>Тема 23.</i> Основні тенденції розвитку держави і права Новітнього часу	8	2	2			4
Усього годин	118	24	12			82

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

Правова історія країн Давнього Сходу та античного Світу

Тема 1. Предмет, методологія навчальної дисципліни та її джерельна база.

Предмет і об'єкт навчальної дисципліни. Особливості історико-правового пізнання. Методологія навчальної дисципліни. Діалектичний, компаративний та інші методи наукового пізнання.

Місце навчальної дисципліни серед інших юридичних наук та її співвідношення з іншими дисциплінами у підготовці юристів.

Періодизація навчальної дисципліни. Історія проблеми. Географічний, формаційний, цивілізаційний підходи до періодизації державно-правового розвитку. Часовий критерій періодизації.

Джерельна база. Правові пам'ятки, монографічні дослідження, навчальні посібники та підручники з навчальної дисципліни.

Розділ I. Держава і право країн Давнього Сходу.

Тема 2. Загальна характеристика давньосхідних цивілізацій та особливості їх становлення і розвитку.

Поняття «Давній Схід» та «Давній Світ»: хронологічний і змістовий аспекти. Природно-географічний фактор та фактор завоювання як чинники формування давньосхідних цивілізацій. Військова демократія як перехідна форма управління держав Давнього Сходу та її елементи. Східна деспотія як форма давньосхідних держав. Суспільна організація держав Давнього Сходу. Община та її функції. Особливості рабства. Ознаки родового ладу та феодалізму в давньосхідних суспільствах. Специфіка давньосхідного права. Релігія як домінанта у праві держав Давнього Сходу.

Тема 3. Держава і право Давнього Єгипту.

Періодизація розвитку Давнього Єгипту. Центральне та місцеве управління. Фараон. Доми. Номи. Община. Основні функції держави. Організація суспільних робіт, збору податків. Військова організація. Структура давньоєгипетського суспільства. Вельможі, жреці, раби.

Джерела давньоєгипетського права. Жрецтво як носій права. Законодавство фараонів. Судові рішення фараонів. Види землеволодіння. Шлюбно-сімейні відносини. Шлюбний договір. Спадкування за законом і заповітом. Злочини та покарання. Правосуддя.

Тема 4. Держава і право Давньої Месопотамії.

Шумеро-Вавилонська цивілізація. Рання форма державної організації – міста-держави Давньої Месопотамії. Соціальна структура та організація влади. Давньовавилонська держава. Державний лад Давнього Вавилону за царя Хаммурапі (XVIII ст. до н.е.). Роль громад та храмів в управлінні. Армія. Суд.

Закони Хаммурапі – правова пам'ятка давньовавилонського царства. Загальна характеристика. Правове регулювання майнових відносин. Договірні зобов'язання. Договори позики, оренди, купівлі-продажу. Шлюбно-сімейні відносини. Злочини і покарання (таліон, приватна композиція). Судочинство (ордалії, клятви).

Тема 5. Держава і право Давньої Індії.

Давня Індія. Періодизація розвитку держави Давньої Індії. Станово-варновий поділ суспільства (брахмани, кшатрії, вайшії, шудри). Дхарми варн. Чандали та раби. Імперія Маурів (IV-II ст. до н.е.). Організація державної влади та її особливості. Суспільна організація в імперії. Влада царя.

Право Давньої Індії. Дхармашастри. Артхашастри.

Закони Ману – провідна правова пам'ятка Давньої Індії. Закріплення станово-варнового поділу суспільства в Законах Ману. Шлюб і сім'я за Законами Ману. Злочини та покарання. Судовий процес за Законами Ману.

Розділ II. Держава і право античних країн.

Тема 6. Держава і право Давньої Греції Та Давньої Спарти.

Періодизація державно-правового розвитку Давньої Греції. Виникнення міст-полісів (міст-держав).

Давні Афіни. Об'єднання чотирьох іонійських племен. Станова структура афінського суспільства. Управління містом-державою. Архонти та ареопаг. Реформи Солон – земельна, ценова, адміністративна та судова. Реформи Клісфена та Перикла. Основні інститути афінської демократії в V ст. до н.е. – народні збори, ареопаг, рада 500, геліея, колегія стратегів. Остракізм. Порядок прийняття законів.

Право Давніх Афін. Звичаї та закони. Речове право. Шлюбно-сімейні відносини. Злочини та покарання. Судовий процес.

Суспільний лад Спарти. Спартіати. Періеки. Ілоти. Реформи Лікурга. Управління в спартанській общині. Царі. Колегія ефорів. Народні збори (апела). Герусія.

Тема 7. Держава і право Давнього Риму.

Періодизація державно-правового розвитку.

Державний лад Давнього Риму царського періоду. Соціальна структура давньоримського суспільства. Реформи Сервія Тулія. Державний лад.

Державний лад Риму республіканського періоду. Консули. Магістратури. Претори. Цензори. Народні збори.

Державний лад Давнього Риму періоду імперії. Принципат. Домінант. Реформи Діоклетіана. Реформи Костянтина. Поділ імперії на Західну та Східну. Падіння Західної Римської імперії.

Право Давнього Риму. Періодизація розвитку. Джерела права прадавнього періоду: звичаї, закони рексів, закони понтифіків. Закони народних зборів. Едикти магістратів (преторів). Право народів. Сенатус-консульті.

Джерела права Давнього Риму класичного та посткласичного періодів. Імператорські конституції. Кодифікація римського права.

Основні інститути римського права. Римське речове право. Способи придбання речей: манципація, стипуляція, традиція.

Закони XII таблиць. Договірна позика (нексум). Сервітути. Шлюб і сім'я.

Право власності в римському класичному праві. Способи придбання власності. Квіритська та бонітарна власність. Захист прав власника (сервітути, узурфрукти). Набувальна давність (узукапія).

Зобов'язальне право. Зобов'язання з договорів та деліктів. Вербальні, літеральні, реальні, консесуальні договори.

Кримінальне право в Давньому Римі.

Формулярний та екстраординарний процес в римському праві.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

Правова історія країн епохи Середніх віків.

Тема 1. Загальна характеристика держави і права епохи феодалізму.

Поняття феодалізму. Відносини сюзеренітету-васалітету. Формування основи феодального господарства – манора. Основні етапи розвитку феодальних держав. Суспільний лад у феодальних державах. Роль церкви у формуванні держави і права. Папська революція, її зміст та роль у розвитку і формуванні західної традиції права та держави. Характерні особливості та види середньовічного права: королівське, ленне, міське, земське, канонічне. Рецепції римського права.

Тема 2. Держава і право Давньої Візантії.

Етапи розвитку Візантії. Державний устрій Візантії у IV-VII ст..Імператор.Сенат (синкліт).Державна Рада (консисторій). Діми. Формування необмеженої монархії у VIII-XII ст.. Зміни в структурі центральних органів влади.Консисторій.Місцеве управління. Адміністративно-територіальний устрій. Діоцези. Провінції. Префекти територій. Роль церкви у Візантійській державі. Церква як елемент державного механізму. Константинопольський патріарх. Формування на території Візантії окремих обособлених держав (XIII-XV ст.). Нікейське царство. Занепад Візантії та захоплення її турками-османами.

Тема 3. Ранньофеодальна франкська держава і право.

Виникнення держави у франків. Форми земельної власності і володіння: аллод, бенефіцій, феод. Форми встановлення феодальної залежності селян. Комендація, прекарій, кабальні грамоти.

Реформи Карла Мартела. Еволюція державного ладу франкської монархії (від Меровінгів до Каролінгів).

Верденський договір 843 року і розпад франкської держави.

«Закопи (правди) варварів» як джерела ранньофеодального права. Основні риси Салічної правди. Шлюб, сім'я, спадкування за Салічною правдою. Кримінальне право.Судовий процес.

Тема 4. Держава і право феодальної Франції.

Сеньйоріальна монархія у Франції у IX-XIII ст. Феодальна ієрархія. Королівська влада. Реформи Людовіка IX. Правовий статус сервів і віланів.

Формування станово-представницької монархії. Генеральні і провінційні штати у Франції. Великий березневий ордонанс 1357 року.

Класична абсолютна монархія у Франції, її ознаки.

Право феодальної Франції. Джерела та види права. Кутюми. Рецепції римського права. Канонічне право. Міське право. Королівське законодавство.

Тема 5. Держава і право феодальної Німеччини.

Становлення сеньйоральної монархії в Німеччині у IX-X ст. Суспільний та державний лад в період відносної централізації.

Політична децентралізація в Німеччині і її правові наслідки. «Золота булла» 1356 року.

Станово-представницька монархія . Рейхстаг, ландтаги.

Князівський абсолютизм в Німеччині. Поліцейська монархія в Пруссії.

Право феодальної Німеччини. Збірки звичаєвого права. Саксонське і Швабське зеркала. Міське право в середньовічній Німеччині. Канонічне право. Законодавство королів.

Кароліна – карно-процесуальне уложення середньовіччя. Система покарань. Характерні ознаки процесу.

Тема 6. Держава і право феодальної Англії.

Ранньофеодальні держави англів і саксів. Поступова централізація Англії.

Норманське завоювання Англії 1066 року і його вплив на подальший державно-правовий розвиток країни. Державний і суспільний лад Англії XI-XIII ст.

Реформи Генріха II.

Велика хартія вольностей 1215 року та її конституційне значення. Витворення в Англії станово-представницької монархії. Формування нових станів. Копігольдери. Фрігольдери. Джентрі. Становлення англійського парламентаризму.

Незавершеність англійського абсолютизму. Король і парламент. Таємна рада. Зоряна палата. Висока комісія. Роль англіканської церкви. Судустрій.

Розвиток феодального права в Англії. Загальне право (common law). Право справедливості (lawofequity). Статутне право (statute law).

Специфіка правової термінології. Довірча співвідповідальність (траст). Класифікація злочинів .

Тема 7. Формування ісламської концепції держави і права.

Особливості становлення першої ісламської державності – Арабського халіфату (VII ст.). Суспільний лад Арабського халіфату. Становлення централізованого теократичного режиму правління. Дівани. Еміри, імами, кадї.

Мусульманське право та його джерела. Коран, сунна, іджма, кіяс. Види правомірної поведінки. Речове право. Майнові відносини. Зобов'язальні відносини. Шлюбта сім'я. Спадкування. Злочини і покарання. Судустрій та судочинство. Мусульманські правові школи.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.

Історія держави і права XVII - XIX століть (Новий час)

Тема 1. Англійська революція XVII ст. і формування конституційної монархії.

Передумови революції в Англії та її основні етапи. «Петиція про права» 1628 року. «Довгий» парламент. Громадянські війни. Страта короля і проголошення республіки. Протекторат Кромвеля. «Знаряддя управління» 1653 року.

Реставація Стюартів. Законодавство періоду реставації. «Хабеас корпус акт» 1679 року. «Славна» революція 1688 року. Біль про права 1689 року. Акт про престолонаслідування 1701 року.

Кабінет міністрів. Парламент. Корона. Місцеве самоврядування.

Еволюція виборчого права в Англії. Акти про народне представництво 1832, 1867, 1884-1885 років.

Англійське право XVII-XIXст. Правове оформлення конституційної монархії в Англії. Законодавчі акти періоду Англійської революції середини XVII- початку XVIII ст. Формування системи прецедентного права. Збереження складної структури англійського права. Реальна та персональна власність. Довірча власність та її розпорядники. Своєрідність права власності на землю. Свобода заповіту. Джерела англійського кримінального права. Роль консолідованих актів.

Тема 2. Становлення і розвиток держави і права США у XVII - XIX ст.

Управління північноамериканськими колоніями Англії в XVII-XVIII ст. Війна за незалежність. Перший та Другий континентальний конгрес. «Декларація прав і потреб колоній», «План асоціації Першого континентального конгресу», «Декларація незалежності Сполучених Штатів» 1776 року. Створення конфедерації. «Статті конфедерації та вічної унії» 1781 року.

Перехід від конфедерації до федерації. Конституційний конвент. Конституція США 1787 року: загальна характеристика, правовий статус вищих органів влади, система стримувань і противаг. Сутність американського федералізму.

Біль про права 1791 року. Американське розуміння прав людини. Закон про судоустрій 1789 року. Утворення Верховного Суду США. Конституційний нагляд Верховного суду США. Справа «Марбері проти Медісона (1803 р.).

Громадянська війна між Північчю і Півднем 1861-1865 роках. Другий цикл поправок до Конституції США в 1865-1870 роках. Оформлення двопартійної системи.

Тема 3. Велика французька революція XVIII ст. і розвиток державності Франції.

Революція 1789-1794 років, її основні етапи. Установчі збори. Закони з аграрного питання 4-11 серпня 1789 року. Декларація прав людини и громадянина 1789 року. Конституція 1791 року. Закон ле Шапельє 1791 року.

Скликання Національного Конвенту (вересень 1791 року). Ліквідація монархії і проголошення республіки у Франції. Жирондисти. Якобінці. «Болото». Конституційне законодавство і економічна політика жирондистів.

Диктатура якобінців. Декларація прав людини і громадянина 1793 року. Конституція 1793 року. Революційний порядок управління. Національний Конвент. Комітет суспільного порятунку. Комітет суспільної безпеки. Комісари. Революційний трибунал.

Термідоріанський переворот 1794 року. Реорганізація уряду. Конституція 1795 року. Режим Директорії.

Переворот 1799 року. Консульство Наполеона Бонапарта. Конституція 1799 року. Органічні сенатус-консульти 1802, 1804 років. Створення Державної ради і організація місцевого управління.

Реставрація Бурбонів. Конституційна Хартія 1814 року. Встановлення парламентської монархії за Хартією 1830 року.

Революція 1848 року і проголошення Другої французької республіки. Конституція 1848 року. «18-е брюмера Луї Бонапарта» 1851 року. Державний лад Другої імперії. Конституція 1852 року.

Паризька Комуна. Декларація і декрети Комуни. Конституційний розвиток Франції у XIX ст. Розробка і прийняття Конституції Третьої республіки. Поділ законодавчої і виконавчої влад за Законом від 16 липня 1875 року. Державний лад Третьої республіки.

Право Франції у XIX ст. Кодифікація права у Франції на початку XIX ст. та його вплив на законодавство інших країн. Цивільний кодекс Наполеона 1804 року. Торговий кодекс 1807 року. Кримінальний кодекс 1810 р. Подальша новелізація цивільного права. Становлення законів про працю та робочі союзи.

Тема 4. Становлення і розвиток державності в Німеччині у Новий час.

Рейнський союз 1806 року як підсумок існування Священної римської імперії. Віденський конгрес 1815 року і утворення Німецького союзу. Митний союз 1834 р.

Особливості німецької революції 1848 року. Пруська монархія. Конституційна Хартія Пруссії 1850 року. Король. Уряд. Ландтаг. Судова влада.

Північно-німецький союз і Конституція 1867 року. Гегемонія Пруссії в Німецькому союзі.

Утворення єдиної Німецької Імперії. Конституція Німецької імперії 1871 року. «Уявний» федералізм. Імператор. Канцлер. Бундестаг. Рейхстаг.

Право Німеччини XIX ст. Уніфікація цивільного законодавства Німеччини. Німецьке цивільне уложення 1896 року. Своєрідність побудови уложення. Юридичні особи (установи та утворення). Право власності та його обмеження. Сімейне та спадкове право. Соціалізація права. Уступки федеральним традиціям. Пакет соціального законодавства О.фон Бісмарка.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4.

Історія держави і права ХХ - ХХІ століть (Новітній час)

Тема 1. Держава і право Сполученого Королівства у ХХ-ХХІ ст.

Загальні тенденції розвитку англійського конституціоналізму. Закон про парламент 1911 і 1949 років. Статути, спрямовані на посилення урядової влади.

Особливості парламентської монархії Сполученого Королівства. Партії. Кабінет Міністрів. Парламент. Корона.

Судоустрій. Акт про надзвичайні повноваження 1920 року. Закон про суди 1971 року. Закон про Верховний суд. Закон 1990 року про суди і правове обслуговування. Акт 1993 року про місцеве самоврядування. Акт про права людини 1998 року.

Конституційні реформи кінця ХІХ ст. Парламентська реформа. Судова реформа. Делегування повноважень Шотландії та Уельсу.

Демократизація виборчого права у ХХ ст. Акти про народне представництво 1918, 1928, 1948, 1963 років.

Підвищення ролі законодавства у сучасному Сполученому Королівстві. Судова практика. Делеговане законодавство.

Джерела цивільного права. Загальна тенденція розвитку цивільно-правових інститутів. Джерела кримінального права. Система злочинів і покарань у кримінальному праві сучасного Сполученого Королівства.

План лорда Беверіджа і формування британської моделі соціальної держави.

Розвиток поліцейської системи. Закон про поліцію 1997 року.

Тема 2. Держава і право Сполучених Штатів Америки у ХХ-ХХІ ст.

Конституційний розвиток США - федеральний рівень, рівень штатів. Модернізація основних політичних інститутів сучасних США. Партії. Конгрес, Президент.

Еволюція виборчого права в США. ХХ, ХХІV, ХХV, ХХVІ поправки до федеральної Конституції. Розвиток конституційних відносин Президента і Конгресу. Комітетська система. Законодавство про лоббїзм.

Антитрестівське законодавство. «Велика депресія» і законодавство «нового курсу» президента Франкліна Рузвельта. Нова роль держави для економіки.

Удосконалення судової системи і правоохоронних органів. ФБР і поліція. Теракти 9 вересня 2001 року і реформа правоохоронної системи та антитерористичного законодавства. Створення Міністерства національної безпеки.

Джерела цивільного права США. Основні цивільно-правові інститути. Кримінальне право США: джерела, категорії, система злочинів і покарань.

Тема 3. Держава і право Німеччини у ХХ-ХХІ ст.

Листопадова революція 1918 року. Веймарська Конституція 1919 року. Система влади та політичний режим Веймарської республіки. Криза інститутів Веймарської республіки.

Прихід нацистів до влади. Ліквідація демократичних свобод. Скасування державно-правових інститутів Веймарської республіки. «Уніфікація» держави і суспільства як механізм створення тоталітарної держави.

Витворення однопартійної системи та інституту «фюрера». Ліквідація автономії земель і місцевого самоврядування. Каральні органи нацизму: СС, СА, СД, концтабори, надзвичайні суди. Антисемітські закони. Геноцид проти народів окупованих держав.

Поразка нацистської Німеччини у другій світовій війні та її поділ на окупаційні зони. Угоди Потсдама. Денацифікація, демілітаризація та демократизація Німеччини.

Окупаційні власті і Конституція (Основний закон) Німеччини 1949 року. Закон про партії 1967 року. Режим «канцлерської демократії». Система німецької юстиції.

Інститут конституційного контролю в Німеччині. Компетенція федерального

конституційного суду ФРН.

Формування німецької моделі соціальної держави: інститути та законодавство.

Джерела цивільного права Німеччини. Законодавство про компанії. Антитрестове законодавство. Джерела кримінального права. Система злочинів і покарань. Розвиток правової системи ФРН після об'єднання Німеччини.

Тема 4. Держава і право Франції у XX-XXI ст.

Третя французька республіка між Першою та Другою світовими війнами. Боротьба проти фашизму. Народний фронт у Франції і його законодавство.

Франція у Другій світовій війні. Правова основа «режиму Віші» і комітету «Франція, що бореться» (генерал Де Голль). Тимчасовий уряд Де Голя після визволення.

Четверта республіка у Франції. Конституція 1946 року. Державний лад Франції за Конституцією 1946 року. Вищі і місцеві органи влади. Політична криза інститутів Четвертої республіки.

Конституція 1958 року. Державний лад П'ятої республіки у Франції. Класична змішана республіка. Президент. Прем'єр. Парламент. Конституційна рада. Державна рада. Розвиток політичної системи Франції до кінці XX століття. Багатопартійність.

Право Франції XX-XXI ст. Цивільне законодавство. Зміни в цивільному кодексі 1804 року. Трудове і соціальне законодавство. Кодекс соціального страхування 1956 року. Кодекс законів про працю 1973 року. Розвиток кримінального права. Кримінальний кодекс 1994 року. Кримінально-процесуальний кодекс 1958 року.

Тема 5. Основні тенденції розвитку держави і права Новітнього часу.

Основні етапи у розвитку сучасних держав та їх інституційно-правовий зміст. Громадянське суспільство та його сутнісні характеристики. Правова держава як форма реалізації громадянського суспільства та її основні засади. Основні етапи розвитку сучасної правової держави. Ліберальна правова держава. Соціальна правова держава

Основні принципи та тенденції у розвитку сучасного права: індивідуалізм, свобода, законність. Подолання самоізоляції правових систем. Інтеграція та створення локальних правових систем. Соціалізація права. Еволюція джерел права.

Європейський Союз як локальна правова система. Основні етапи становлення. Основні інститути Європейського Союзу та їх інституційно-правове наповнення. Європейська Рада. Рада Європейського Союзу. Європейська Комісія. Суд Європейського Союзу.

Право Європейського Союзу. Функціональні принципи права. Законодавство Європейського Союзу. Законодавчий процес

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Правова історія країн Давнього сходу та Античного Світу

Тема 1. Права Давнього Єгипту. Закони Хаммурапі Давнього Вавилону. Закони Ману Давньої Індії.

(6 год)

План

1. Право Давнього Єгипту. Джерела права. Особливості звичаїв як джерела права. Жрецькі закони. Законодавство фараонів. Види землеволодіння. Особливості зобов'язальних відносин. Клятви. Види зобов'язань. Шлюбно-сімейні відносини. Особливості правового статусу чоловіка та жінки в шлюбі. Злочини і покарання.

2. Законник Хаммурапі Давнього Вавилону: історичний контекст, правовий статус основних груп населення, зобов'язальні відносини, шлюбно-сімейні відносини, злочини і покарання.

3. Закони Ману Давньої Індії: історичний контекст, регулювання майнових відносин, шлюб та сім'я, злочини і покарання.

Література до теми:

- Кодекс законів царя Хамурапі. URL: https://jurist-online.org/laws/historic_doc/hammurabi_laws/ukr/doc.pdf
- Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посіб. 6-те вид., допов. К.: Атіка. 2009. 616 с.
- Орленко В.І. Історія держави і права зарубіжних країн: Посіб. для підготов, до іспитів 3-є вид. стереотип. К.: Вид. Паливода А. В. 2008. 244 с.
- Рождественская Е.С. История государства и права зарубежных стран: Древний мир и Средние века. Харьков: Консул. 2005.
- Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу: навч. посіб. Львів: Світ. 2001. 384 с.
- Страхов М. М. Історія держави і права заруб. країн: Підручник. К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре». 2003. 584с.
- Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер. 2006. 400 с.
- Велика Є.С. Види покарань у праві держав Стародавнього Сходу // Право і Безпека. – 2010. № 5. С.57-61.
- Гривняк Л.Ю. Смертна кара та її функції у праві східних деспотій та класичного рабовласницького суспільства: спроба порівняльного аналізу. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: «Юридические науки». 2008. Том 21 (60). №1. С. 270-277.
- Нестуля О.О. Лідерство давньоіндійських «Законів Ману» (II ст. до н.е. – II ст. н.е.). *Економічний форум*. 2013. № 3. С.238-243.
- Каюк Д.Г. Нарис історії права Стародавнього сходу. *Право і суспільство*. 2011. №2. С. 39-46.
- Мачуський В. В. Історико-правові аспекти виникнення страхування: законодавство Хаммурапі і *collegiarpublicanorum*. Правове регулювання економіки: зб. наук. праць ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». 2007. №7. С. 285-294.
- Мищак І. М. Правове становище військовослужбовців і державних службовців у Стародавньому Вавилоні. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. №5. С. 15-20.
- Сухачький Р.П. Вплив законодавства на розвиток суспільства й держави загалом на прикладі законів Хаммурапі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Випуск 31. Том 1. С.40-46.

- Утвенко В.В. Формування державного апарату в Стародавньому Вавилоні. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. №1. С. 153-157.
- Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп.: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 730 с.
- Городній М. Типологічні особливості індуського права в контексті акультураційних процесів. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. Лютий 2014. С. 20-27.
- Капустинський В.А. Генеза, функції та роль судових органів у давніх державах. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. №4. С. 90-97.
- Мищак І. М. Вплив політико-правових положень дхармашастр і артхашастр на становлення системи державного управління в Стародавній Індії. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. №2. С. 18-22.
- Рождественська О.С. Закони Ману та соціально-правове становище жінки у сучасній Індії. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2012. №12. С.64-69.
- Терещук М.М. Історичні аспекти становлення юридичної відповідальності в публічному праві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. №1. С. 41-45
- Томкіна О.О. Моральний облік влади у політико-правовій думці Індії та Китаю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Випуск 33. Том 1. С. 49-53.

Тема 2. Право Давньої Греції, Давньої Спарти і Давнього Риму (8 год)

План

1. Основні форми (джерела) права Давньої Греції та їх генеза.
2. Приватне давньогрецьке право: право власності, зобов'язальне право, сімейне і спадкове право.
3. Кримінальне право і судочинство в Давній Греції.
4. Реформи Лікурга у Давній Спарті.
5. Загальна характеристика генези джерел римського права
6. Закони XII таблиць як джерело права: структура, право приватної власності, зобов'язання, злочини і покарання.
7. Римське право класичного та посткласичного періодів (преторське право; право приватне і право публічне; право народів)
8. Імператорські конституції (едикти, рескрипти, декрети, мандати) та кодифікації римського права.

Література до теми:

- Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія: навч. посіб. за ред. докт. юрид. проф. В.Д. Гончаренка. Київ: Видав. Дім Ін Юре. 2002. 716 с.
- Катрич В.М. Історія рабовласницької держави і права Стародавньої Греції. К: Вид-во Київськ. ун-ту. 1969.
- Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія: навч. посіб. К: Олан. 2003. 307 с.
- Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. 6-е вид. – К.: Істина. 2010. 768 с.
- Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу: навч. посіб. Львів: Світ. 2001. 384 с.
- Рожок Л. Становлення судового конституціоналізму в епоху Античності. *Публічне право*. 2016. № 2. С.71-77.
- Дремина-Волок Н.О. К вопросу об истории международного

антидискримінаційного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип.60. С. 399-406.

- Бедрій М.М. Деякі особливості звичаєвого права Стародавньої Греції. *Митна справа*. 2014. № 1. С.38-42.

- Буруковська Н.В. До витоків розуміння поняття «злочин» в Античній Греції: філософсько-правовий аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. Вип.6-2(1). С.16-19.

- Закони Дванадцяти таблиць. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Закони_Дванадцяти_таблиць

- Ковалик Г.І. Взаємозв'язок сервітутів, права власності та права володіння у Римському приватному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: "Право"*. 2013. С.56–60.

- Бедрій М.М. Деякі особливості звичаєвого права Стародавньої Греції. *Митна справа*. 2014. №1(91). С. 38-42.

- Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп.: навч. Посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 730 с.

- Вар'ян О.О. Вплив полісу на формування образу ідеального громадянина в Давніх Афінах. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип.40. С. 275-280.

- Капустинський В.А. Генеза, функції та роль судових органів у давніх державах. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. №4. С. 90-97.

- Матвеева Т.О. Державний лад і право Давніх Афін. *Форум права*. 2014. №1. С. 350-361.

- Матвеева Т.О. Право Стародавніх Афін. *Право і суспільство*. 2017. №1. С. 27-32.

- Ставнюк В.В. Становлення і еволюція Афінського поліса (від загибелі ахейської цивілізації до реформ Ефіальта і Перикла): автореф. дис...доктора історичних наук: 07.00.02. В.В. Ставнюк. Київ. 2006. 23 с.

- Бабич І.Г. Принципи природного права у еволюції римського приватного права. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* 2007. Вип. 31. С. 140-144.

- Бабич І.Г. Формування у римському договірному праві концепції справедливості як основного принципу приватного права. *Правове життя сучасної України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 16-17 трав. 2014 р.: у 2-х т.* Одеса: Юрид. літ. 2014. Т. 1. С. 260-262.

- Безклубий І. Зобов'язання з деліктів у Стародавньому Римі. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2007. Вип. 74-76. С. 115-117.

- Вірченко В.В. Еволюція спадкового права в Римській імперії. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Серія: "Право та державне управління"* 2013. № 1. С. 18-23.

- Вітрів Х.В. Витоки латинської юридичної термінології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Вип. 59. С. 40-43.

- Голубева Н.Ю. Вчення про зобов'язання у давньоримському цивільному праві. *Часопис цивілістики*. 2011. Вип. 10. С. 93-95.

- Гринько С.Д. Дигести Юстиніана як джерело римського приватного права. *Університетські наукові записки*. 2007. № 1(21). С. 90-96.

- Гринько С.Д. Зобов'язання, що виникають внаслідок завдання шкоди особі, за правом Стародавнього Риму. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2 (50). С. 69-78.

- Гринько С.Д. Формування концепції деліктних зобов'язань у праві Стародавнього Риму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: "Право"*. 2015. Вип. 34. Том 1. С. 81-87.

- Дрозд В.І. Кодифікація Юстиніана: витоки, передумови, значення. *Наше право*. 2016. №1. С. 169-174.

- Ємельянова Л.В. Система забезпечення зобов'язань у римському праві:

автореф. дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень». Одеса. 2001. 17 с.

- Логвиненко Є.С. Смертна кара у Давньому Римі. *Вісник ХНУВС*. 2016. №3 (74). С.38-43.
- Мазан Л.М. Дія законів та інших нормативно-правових актів у часі в стародавній римській державі. *Держава і право*. 2011. Вип. 52. С. 65-71.
- Малишев Б. Судова правотворчість у Стародавньому Римі та Середньовічній Англії: порівняльний аналіз. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2007. Вип. 74-76. С. 37-40.
- Назаренко В. Поняття, сутність та тенденції розвитку юридичного процесу і юридичної процесуальної форми від Стародавнього Риму до сучасності. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. №5(143). С. 7-12.
- Некіт К. Г. Інститут довірчого управління майном: рецепція римського права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. №35. С. 202-207.
- Основи римського приватного права: підручник. Борисова В.І., Баранова Л.М., Домашенко М.В. та ін. Х.: Право. 2008. 224 с.
- Підпригора О.А. Римське право: підручник. К.: Юрінком Інтер. 2009. 528 с.
- Саглаєва Н.О. Принципи права в юриспруденції Стародавнього Риму. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 63. С. 265-271.
- Федущак-Паславська Г. М. До питання про періодизацію історії розвитку римського права / Г.М. Федущак-Паславська. URL: <http://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/3820/The%20Periodization%20of%20the%20History%20of%20Roman%20Law.pdf?sequence=1>
- Харитонов Є.О. Формування концепту права приватної власності у Стародавньому Римі. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 8-13.
- Харитонova Т.Є. Правова природа «Corpus juris civilis». *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 140-145.
- Шабуніна В.В. Поділ права на публічне і приватне в римському праві. *Проблеми законності*. 2006. Вип. 77. С. 14-22.
- Шевченко О. Виникнення і розвиток преторського права. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2014. №1(99). С. 40-43.
- Ярошенко І.С. Актуальні питання римського цивільного процесу. *Правове регулювання економіки*. 2012. №11-12. С. 278-290.

Змістовий модуль 2. Правова історія Середніх віків.

Тема 1. Право Візантії

(2 год)

План

1. Джерела права Візантійської імперії та їх сутнісні характеристики. Кодекс Юстиніана та його інтерполяції. Дигести. Пандекти. Еклога.
2. Землеробський, Морський та Військовий закони. Прохірон. Базиліки.
3. «Шестикнижжя» як систематизований збірник візантійського права
2. Основні інститути цивільного права Візантії: право власності, зобов'язальне право, сімейне право, спадкове право та їх особливості.
3. Кримінальне право: види злочинів та особливості застосування покарань.
4. Судовий процес.

Література до теми:

- Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Тернопіль. 2010. 392 с.
- Попенко Я.В. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба

Середньовіччя): підручник. Мелітополь: видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького. 2015. 603 с.

- Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній Новий час): Навч. посібн. За ред. проф. В.Й. Тищика. Львів: "Світ". 2006. 696 с.
- Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. За ред. проф., чл.-кор. АПрН України В.Д. Гончаренка. К.: Вид. дім «ІН Юре». 2002.
- Візантія: Кризь одинадцять століть її історії. Д.В. Степовик. К.: Дніпро. 2017. 278 с.
- Омельчук В.В. Особливості еволюції канонічних актів у правовому просторі Візантійської імперії. *Наукові записки інституту законодавства ВР України*. 2012. Вип. 6. С. 17-21.
- Омельчук В.В. Церковна ієрархія та нормотворчість у Візантійській імперії. *Правничий часопис Донецького національного університету*. 2012. №2. С. 232-240.
- Омельчук В.В. Нормативно-правове забезпечення державно-церковних відносин у Візантійській імперії. К.: Золоті ворота. 2014. 577 с.
- Сорочан С.Б. Візантія. Парадигми быта, сознания и культуры: Учебное пособие. Харьков: Майдан. 2011. 952 с.

Тема 2. "Салічна правда" ранньофеодальної франкської держави (2 год)

План

1. "Салічна правда" як джерело права: структура, загальна характеристика.
2. Норми приватного права в "Салічній правді": майнові права, шлюб, сім'я, спадкування.
3. Злочини і покарання.
4. Судовий процес.

Література до теми:

- Lex Salica // *Legesnationum Germanicarum*. – MGH. – Hannoverae: Impensis Biblioplii Hahniani, 1969. 264 s.
- Wood I. *Krolestwa Merowingów 450–751* / I. Wood. – Warszawa: PWN, 2009. – 397 s.
- Thomas M. Charles-Edwards, *Law in the Western Kingdoms between the Fifth and the Seventh Century*, in: Averil Cameron / Bryan Ward-Perkins / Michael Whitby (Eds.), *Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425-600* (Cambridge Ancient History 14). Cambridge 2000. p. 260-287.
- Elmar Seebold, *Frauenraub, Unzucht und Heirat mit Unfreien in der "Lex Burgundionum" und der "Lex Salica"* (Untersuchungen zu den malbergischen Glossen III), in: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 132 (2010). P. 366-377.
- Попенко Я.В. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя): підручник. Мелітополь: видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького. 2015. 603 с.
- Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: дефініції, схеми, таблиці: навч. посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2019. 244 с.
- Салическая правда. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/salic.htm>
- Салічна правда // Коголь Т.Н., Міхеєнков Е.Г. Історія держави і права зарубіжних країн. 2008. URL: <http://bib.getenjoyment.net/istoriya-gosudarstva-prava-zarubejnyih449.html>.
- Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп.: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 730 с.
- Шкурська І.С. Особливості судового процесу за Салічною правдою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 62-64.
- Золотарев А.Ю. К истории создания прологов «варварских правд». *Вестник ВГУ. Серия: История, политология, социология*. 2015. №2. С. 61-65.
- Серовайский Я.Д. О понятии terra salica в Салической правде. *Средние века*. 2002.

Вып. 63. С. 11-42.

- Суровень Д.А. Правовое положение населения по Салической правде: к вопросу о сущности варварских обществ и государств. *Историко-правовые проблемы: новый ракурс*. 2015. Вып. 14. С. 87-151.

Тема 3. Право феодальной Франции

(2 год)

План

1. Джерела права феодальной Франции та їх особливості: форми систематизації (кутюми), рецепції римського права.
2. Приватне право: право власності на землю, зобов'язання та їх особливості.
3. Канонічне право.
4. Міське право
5. Королівське законодавство Франції.

Література до теми:

- Thomas M. Charles-Edwards, Law in the Western Kingdoms between the Fifth and the Seventh Century, in: Averil Cameron / Bryan Ward-Perkins / Michael Whitby (Eds.), Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425-600 (Cambridge Ancient History 14). Cambridge 2000. p. 260-287.
- Бондаренко І.М. Кодифікація і Середні віки. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 10-16.
- Попенко Я.В. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя): підручник. Мелітополь: видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького. 2015. 603 с.
- Цесарський Ф. Розвиток юридичної доктрини Середньовіччя стосовно угод із найму праці ремісників (на прикладі Франції). *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 216-221.
- Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): навч. посіб. За ред. Б.Й. Тищика. – Львів: Світ. 2006. 696 с.
- Адауров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів: Вид-во УКУ. 2002. 412 с.
- Семків В. Місто і міське право у середньовічній Європі. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XI регіональної науково-практичної конференції: 3-4 лютого 2005. Львів. 2005. С.65-67.
- Баранько Я.С. Особливості функціонування канонічного права в епоху Середньовіччя. *Гуманітарні студії*. 2013. Вип.20. С.3-12.
- Бедрій М.М. Французьке звичаєве право: деякі історико-правові аспекти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 108-114.
- Бомануар Ф. Кутюми Бовези. URL: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/France/XIII/1280-1300/Kutyymi_Bovezi/text.htm
- Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп.: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 730 с.
- Федущак-Паславська Г. До питання про історію становлення нового *iuseiureum* (VI-XIX ст.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Вип. 57. С. 146-153.

Тема 4. Право феодальної Німеччини

(2 год)

План

1. Історичний контекст джерел права феодальної Німеччини.
2. Золота була 1356 р.
3. Саксонське і Швабське зеркала.

4. Канонічне право
5. Міське право.
6. Законодавство королів
7. "Кароліна" як джерело права

Література до теми:

- The Golden Bull of the Emperor Charles IV 1356 A.D. URL: <http://avalon.law.yale.edu/medieval/golden.asp>
- Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній Новий час): Навч. посібн. За ред. проф. В.Й. Тищика. Львів: "Світ". 2006.
- Атаманова Н.В. До питання про створення «Саксонського зеркала» - кодексу середньовічного права Німеччини. *Право і суспільство*. 2015. №1. С. 3-8.
- Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп.: навч. посібник / Л.М. Бостан, С.К. Бостан. К.: Центр учбової літератури. 2008. 730 с.
- Гошко Т. "Саксонське зеркало" як джерело феодального і міського права/ Тетяна Гошко // Записки Наукового товариства ім. Шевченка - Т. ССХVIII. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Львів. 2015. С. 128-160.
- Гуменюк Г.П. До питання про розробку та прийняття «Саксонського зеркала» (XIII ст.). *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. №36. С. 287-293.
- Гуменюк Г.П. До питання про створення «Саксонського зеркала» - кодексу середньовічного права Німеччини. *Вісник Львівського університету*. 2008. №47. С. 30-34.
- Гуменюк Г.П. «Саксонське зеркало» - різновид імператорського права. *Вісник Львівського університету*. 2008. №46. С. 33-43.
- Гуменюк Г.П. «Саксонське зеркало» та його вплив на розвиток джерел права держав Центральної та Східної Європи: автореф. дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень». Львів. 2010. 19 с.
- Кобилецький М.М. Загальна характеристика джерел магдебурзького права. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: "Історія"*. 2011. Вип. 19. С. 269-274.
- Козинець О.Г. Міське право середньовічної Європи. Розумовські зустрічі: матеріали наук-практ. конф. (м. Чернігів, 28 листопада 2012 р.). Чернігів: «Сіверський центр післядипломної освіти». 2012. С. 184-187.
- Федущак-Паславська Г. До питання про історію становлення нового iuseiureum (VI-XIX ст.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Вип. 57. С. 146-153.
- Чапала Г.В. Самоврядування середньовічних міст за магдебурзьким правом: принципи організації та механізми здійснення влади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2006. Вип. 11. С. 117-127.
- Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. І.В.Тетарчук, Т.Є.Дяків. К.: ЦУЛ. 2015. 172 с.
- Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час) : навч. посіб. / за ред. Б.Й. Тищика. Львів : Світ, 2006. 696 с.
- Баранько Я.С. Особливості функціонування канонічного права в епоху Середньовіччя. *Гуманітарні студії*. 2013. Вип.20. С.3-12.

Тема 5. Феодальне право Англії

(4 год)

План

1. Історичний контекст формування джерел права Англії.
2. Велика хартія вольностей 1215 року. Права людини.
3. Становлення основних джерел права Англії:
  - а) загальне право (common law);

- б) право справедливості (law of equity);
- в) статутне право (statute law).

Література до теми:

- Тищик Б.Й. Велика Британія. Історія державності і права (V - початок XXI ст.). К.: «Світ». 2017. 352 с.
- Magna Carta 1215. URL: <http://avalon.law.yale.edu/medieval/magframe.asp>
- Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній Новий час): Навч. посібн. За ред. проф. Б.Й. Тищика. Львів: "Світ". 2006.
- Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. І.В. Тетарчук, Т.Є. Дяків. К.: ЦУЛ, 2015. 172 с.
- Самотуга А.В. 800 років Великої Хартії Вольностей: актуалізація конституційного обмеження персональної влади. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С.112-119.
- Малишев Б. Судова правотворчість у Стародавньому Римі та Середньовічній Англії: порівняльний аналіз. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2007. Вип. 74-76. С.37-40.
- Ржевська В.С. Договірні-правова діяльність Генріха 5, короля Англії. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 124 (2). С. 63-73.
- Адамович Н. Д. М. Петрушевський і дослідження англійського парламентаризму. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 73. С. 83-85.
- Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп.: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 730 с.
- Качур В.О. Велика хартія вольностей 1215 р. та її вплив на формування фундаментальних цінностей європейської правової культури. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. №5. С. 30-33.
- Макарчук В.С. Велика хартія вольностей (1215 р.): ідеї, придатні для сучасності. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. 2015. № 825. С. 258-261.
- Марченко А.А. Історико-правовий екскурс генезису прецедентного права. *Наука і правоохорона*. 2013. №3(21). С. 267-275.
- Погребняк С. Вплив судової практики на юридичні акти в англо-американському праві. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 2(37). С. 24-34.
- Халфина Р.О. Исторические предпосылки возникновения договора в английском гражданском праве. *Часопис цивілістики*. 2011. Вип. 10. С. 53-62.
- Харитонов Є.О. Формування «права загальної справедливості» в англосаксонській системі права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 7-16.
- Чернецька О.В. Право Англії як класична модель прецедентного права. *Часопис Київського університету права*. 2015. №4. С. 345-352.

Тема 6. Формування ісламської концепції права

(4 год)

План

1. Дерела мусульманського права: коран, сунна, іджма, кіяс.
2. Особливості правового регулювання основних сфер суспільних відносин:
  - майнові відносини;
  - зобов'язальні відносини;
  - шлюб та сім'я, спадкування;
  - злочини та покарання.
3. Судоустрій та судочинство в Арабському халіфаті.
4. Мусульманські правові школи.

Література до теми:

- Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп.: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 730 с.
- Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн. К.: Атіка. 2004.
- Конституції зарубіжних країн: навч. посіб. За заг. ред. В. О. Серьогіна. Ї Х.: Вид-во «ФІНН». 2009. 664 с.
- Городній М.М. Типологічні особливості мусульманського права в контексті окультурації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право».* – 2014. Вип. 29. Частина 2. Том 3. С. 9-15.
- Гришко Л.М. Історія політико-правового розвитку монархій Арабського Сходу. *Форум права.* 2012. № 4. С. 267-272.
- Легка О.В. Джерела мусульманського права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2015. №6. С. 37-43.
- Лубська М.В. Зародження мусульманського права: ранні релігійно-правові школи. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка.* 2005. №73-75. С. 152-156.
- Лубська М.В. Мусульманське право як філософсько-релігієзнавчий феномен: автореф. дис. ... доктора філософських наук: 09.00.11 «Релігієзнавство». Київ. 2008. 26 с.
- Лук'янов Д.В. Ісламське право: ознаки та тенденції розвитку. *Порівняльно-аналітичне право.* 2013. №3-2. С. 40-43.
- Чепульченко Т.О. Особливості правового регулювання в країнах релігійного права. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2014. Вип. 1(21).

Змістовий модуль 3. Історія держави і права XVII - XIX ст.ст. (Новий час)

Тема 1. Формування конституційної монархії та концепції прав людини в Англії XVII - XIX ст.ст.

(4 год)

План

1. Законодавчі акти періоду Англійської революції середини XVII ст. (Петиція про права 1628 р., Трирічний акт 1641 р., Велика ремонстрація 1641 р., Знаряддя управління 1653 р.).
2. "Хабеас корпус акт" 1679 р. (HabeasCorpusAct).
3. Біль про права 1689 р. (Bill of Rights)
4. Акт про впорядкування 1701 р. (Act of Settlement) і Акт про об'єднання 1707 р. (Acts of Union).
5. Особливості генези цивільного і кримінального права Англії.

Література до теми:

- Тищик Б.Й. Велика Британія. Історія державності і права (V - початок XXI ст.). К.: «Світ». 2017. 352 с.
- Петиція про права 1628 р. URL: http://pidruchniki.com/1405100358653/pravo/petiitsiya_pro_prava_1628#681.
- Habeas Corpus Act. 27 May 1679. URL: https://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/a1_9_2s2.html
- Хабеас корпус акт 1679 р. URL: http://pidruchniki.com/1256060758661/pravo/habeas_corpus_act_akt_pro_krasche_zabezpechen_nya_svobod_i_piddanogo_pro_poperedzhennya_uvyaznen_moryami_travnya#36
- Євсєєв О.П. Дискусія навколо створення Верховного Суду Сполученого Королівства: конституційно-правові аспекти. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* 2013. Вип. 26. С.70-80.
- Білоножка С.В. Англо-шотландські відносини: деволюція замість федерації. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету.* 2013.

Вип. 35. С. 286-289.

- Жбадинська Ю. Особливості делегованого законодавства як джерела права в англо-американській правовій сім'ї. *Митна справа*. 2005. № 1 (2.2). С.255-260.
- Hampton Carson L. Sketch of the Early Development of English Criminal Law as Displayed in Anglo-Saxon Law // *Journal of Criminal Law and Criminology* Volume 6. Issue 5. Article 2. 1916 URL: <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1399&context=jclc>
- The English Constitution. Walter Bagehot. Second Edition. 1873. URL: <https://socserv2.socsci.mcmaster.ca/econ/ugcm/3113/bagehot/constitution.pdf>
- Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп.: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 730 с.
- Венедиктова І.В. Передумови виникнення інституту довірчого управління майном. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2000. № 11. С. 253-256.
- Зінченко І.О. Співучасть у злочині за кримінальним правом України та Англії: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3 (14). С. 205-216.
- Капустинський В. Особливості функціонального призначення судових органів у період становлення буржуазних держав (на прикладі Англії і Франції). *Юридична Україна*. 2013. №6. С. 103-109.
- Федотова Г.В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії. *Науковий вісник Національної Академії Внутрішніх справ*. 2015. №4 (97). С.276-290.

Тема 2. Утворення і конституційний розвиток США у XVIII - XIX ст.ст.

(4 год)

План

1. Декларація незалежності 1776 року і утворення США.
3. Статті конфедерації 1781 р.
4. Ідеологічні витоки Конституції США. "Записки федераліста".
5. Конституція США 1787 р. Поділ влади і федералізм як конституційні принципи.
6. Перші десять поправок до Конституції (Біль про права 1791 р.).
7. Заснування Верховного Суду США. Справа "Марбері проти Медісона" (1803 р.).
8. Розвиток Конституції США у XIX ст. 13, 14 і 15-а поправки.

Література до теми:

- Конституція США. URL: <https://uk.wikisource.org/wiki>
- Декларація незалежності США. URL: <http://osvita.khpg.org/index.php?do=print&id=946555693>
- Кольбенко А. Прийняття "Статей Конфедерації" 1781 року та створення конфедеративного союзу в США. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Випуск 62. С. 40-46.
- Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн : курс лекцій / І. Д. Мудрак. Ірпінь: Державна податкова адміністрація України, Академія державної податкової служби України, 2001. Ч. 1. – Ірпінь. 2001. 232 с.
- Федераліст. Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Мэдисона и Дж. Джея. URL: http://grachev62.narod.ru/Fed/Fed_ogl.htm
- 5 U.S. 137 - William Marbury v. James Madison. 1803. URL: <http://openjurist.org/5/us/137>.
- Бондаренко Є. І. Особливості прецедентного права США. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 64-68.

- Качур В. О. Декларація прав Вірджинії 1776 р. Та її значення для державно-правового розвитку США. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: "Право"*. 2014. Вип. 197(2). С. 17-22.
- Зінченко В. В. "Право народу" в конституційному законодавстві США та його міжнародне значення для ціннісної системи прав людини і демократії. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Сер: "Право"*. 2013. № 1.
- Криворучко А. В. О вступлении в силу Конституции США. *Форум права*. 2013. № 1. С. 510-514.
- Сліденко І. Д. Щодо особливостей місця інституту конституційної юстиції в механізмі здійснення публічної влади США. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 195-203.
- Яригін А. Створення і ухвалення Конституції США у 1787-1789 рр.: формування політико-правових принципів та ідеалів. *Зовнішні справи*. 2016. № 7. С. 28-31.
- Ригіна О.М. Верховний суд США: становлення, особливості компетенції та роль у формуванні конституційного ладу держави (1787 - кінець ХХ ст.): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л. 2009. 16 с.
- Історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу: практикум. Ч. 1/ уклад. З. Баран. Львів: Львівський нац. Університет. 2002. 152 с.
- Тіндалл Д.Б. Історія Америки. 6-те вид. Львів: Літопис. 2010. 904 с.
- Бернхем В. Вступ до права та правової системи США (переклад з англ.) В.Бернхем. К.: Видавництво Україна. 1999. 556 с.
- Вільховий Ю.В. Ідеологічна боротьба в США у роки війни за незалежність. *Історична пам'ять*. 2014. № 30-31. С. 154-163.
- Пильгун Н. Становлення і розвиток принципу поділу влади в конституційному праві США. *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. №1. С. 81-90.
- Тищик Б. З історії становлення американського конституціоналізму. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 60. С. 134-145.
- 25 вересня 1789 – Конгрес США запропонував прийняти 10 поправок до Конституції, відомих нині як «Білль про права». *Віче*. 2011. № 9. С.47.
- Петрова К. Конституція США як «верховне право країни». *Право США*. 2013. № 12 № 1-2. С.122-131.
- Барабаш Б.А. Деякі особливості конституційно-правового регулювання взаємовідносин федерації та суб'єктів у США. *Форум права*. 2008. № 1. С.28-33.
- Криворучко А.В. О вступлении в силу Конституции США. *Форум права*. 2013. № 1. С.510-514.

Тема 3. Право Франції у XVIII - XIX ст.ст.

(4 год)

План

1. Історичний контекст Французької революції XVIII ст.
2. Декларація прав і свобод людини і громадянина 1789 р.
3. Конституція Франції 1791 р. - перша конституція Європи.
4. Конституційний розвиток Франції в кінці XVIII - початку XIX ст.
5. Цивільний кодекс Наполеона 1804 р.
6. Кримінальний кодекс 1810 р. і Кримінально-процесуальний кодекс 1808 р.
7. Конституційний розвиток Франції XIX століття. Конституційні закони 1875 р.

Література до теми:

- Декларація прав людини та громадянина (26 серпня 1789 р.). URL: http://pidruchniki.com/1728092458672/pravo/deklaratsiya_prav_lyudini_gromadyanina_serpnua_1789#549
- Конституція (3 вересня 1791 р.). URL:

http://pidruchniki.com/1499052858673/pravo/konstitutsiya_veresnya_1791#466.

- Цивільний кодекс (Кодекс Наполеона) (1804 р.). URL: http://pidruchniki.com/1965032358684/pravo/tsivilniy_kodeks_kodeks_napoleona_1804#246
- Конституційні закони 1875 року. URL: www.library.ru/help/docs/n29491/1.doc
- Сирко М. Право власності в Цивільному кодексі Наполеона Бонапарта 1804 р. *Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична*. 2013. Вип.58. С.109-115.
- Історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу: практикум. Ч. 1 Уклад. З. Баран. Львів: Львівський нац. Університет. 2002. 152 с.
- Толпыго А.К. Лекции по истории Великой Французской революции 1789. - К.: Основные ценности. 2004. 531 с.
- Павлів А. Роль Англійської, Французької та Російської революцій в історії Європи і світу. *Політичний менеджмент*. 2011. № 4. С.160-169.
- Капустинський В. Особливості функціонального призначення судових органів у період становлення буржуазних держав (на прикладі Англії і Франції). *Юридична Україна*. 2013. №6. С. 103-109.
- Попелюшко В.В. Система органіврозслідування та їхповноваження за КПК Франції 1808 р. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право"*. 2010. №2. С. 1-13.
- Сирко М.В. Зобов'язальне право за французьким цивільним кодексом 1804 р. *Часопис Київського університету права*. 2013. №4. С.78-82.
- Сирко М.В. Право власності в цивільному кодексі Наполеона Бонапарта 1804 р. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Вип. 58. С. 109–115.
- Сіваш О. М. Питання суверенітету в актах Великої Французької революції і Священного союзу. *Проблеми законності : акад. зб. наук. пр.* Харків. 2011. Вип. 115. С. 206–215.
- Сухонос В.В. Від конституційної монархії до змішаної республіки: еволюція французького конституціоналізму. *Форум права*. 2013. № 1. С. 996-1002.
- Федотова Г.В. Кримінальний проступок як вид злочинного діяння в кримінально-правовій доктрині Франції. *Наука і правоохорона*. 2015. №3 (29).

Тема 4. Право Німеччини XIX ст.

(4 год)

План

1. Цивільне уложення Німеччини 1896 р. (Burgerliches Gesetzbuch):
  - а) історичний контекст та загальна характеристика Цивільного Уложення;
  - б) регулювання інститутів фізичної та юридичної особи в Цивільному Уложенні;
  - в) інститут права власності в Цивільному Уложенні;
  - г) інститут сімейного права за Цивільним Уложенням;
  - д) інститут спадкового права за Цивільним Уложенням.
2. Пакет соціального законодавства О. фон Бісмарка.

Література до теми:

- German Civil Code. BGB. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/burgerliches_gesetzbuch_civil_code_%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/burgerliches_gesetzbuch_civil_code_%20(1).pdf)
- Савчук Є. Ю. Правове регулювання соціального захисту робітників у Німеччині наприкінці XIX ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 7. С. 51-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_7_14
- Law Against the Publicly Dangerous Endeavors of Social Democracy from October 21, 1878. URL: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=1843
- Матвеев С.О., Музиченко Г.В. Соціальна політика Отто фон Бісмарка і сучасність. *Український історичний журнал*. № 6. 2008. С. 134-149.

- The German Sickness Insurance Programme 1883-1911. Its Relevance for Contemporary American Health Policy Lynne Susan Katzmann London School of Economics and Political Science PhD Thesis July 1992. URL: <http://etheses.lse.ac.uk/1296/1/U062704.pdf>
- Haferkamp H.-P. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Oxford. 2012. Vol. I. P. 120—125.
- Бадида А.Ю. Розвиток соціального законодавства в Німеччині (друга половина XIX століття). *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С.12-14.
- Історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу: практикум. Ч. 1 Уклад. З. Баран. Львів: Львівський нац. університет. 2002. 152 с.
- Кісанов Д.О. Поняття, принципи та об'єкти речового права згідно німецького цивільного уложення. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2013. Вип. 21. С.224-229.
- Левандовські К.М. Поняття послуги в контексті параграфу 611 Німецького цивільного уложення. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2015. Вип. 27. С.269-277.
- Плахіна І.В. Договір купівлі-продажу в Германському Цивільному Уложенні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. Число 1. С.45-50.
- Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп.: навч. посібник / Л.М. Бостан, С.К. Бостан. К.: Центр учбової літератури. 2008. 730 с.
- Кізлова О.С. Застава в середньовічному і сучасному праві Німеччини. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 37-42.
- Плахіна І.В. Договір купівлі-продажу в Германському цивільному уложенні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. №1 (26). С. 45-50.
- Плахіна І.В. Порівняльний аналіз деяких питань договорів в Німеччині та в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Том 12. №2 (33). С. 56- 62
- Харитонов Є.О. Формування концепції Німецького цивільного кодексу та її вплив на розвиток цивілістичної думки в Україні. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2013. Т. 13. С. 260-270.

Змістовий модуль 4. Історія держави і права XX - XXI століть (Новітній час)

Тема 1. Право Сполученого Королівства XX ст.

(4 год)

План

1. Конституційний розвиток Сполученого Королівства у XX ст. Закони про парламент 1911 і 1949 р.
2. Акт про права людини 1998 року.
3. Конституційна реформа кінця XX ст.
  - парламентська реформа;
  - судова реформа;
  - делегування повноважень Шотландії та Уельсу.
4. Розвиток цивільного і кримінального права.
5. Трудове та соціальне законодавство.
6. Розвиток поліцейської системи. Закон про поліцію 1997 р.

Література до теми:

- Human Rights Act 1998. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/crossheading/introduction>
- A Guide to the Human Rights Act 1998: Third Edition October 2006. URL: <https://www.justice.gov.uk/downloads/human-rights/act-studyguide.pdf>
- Тищик Б.Й. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. –

початок ХХІ ст.). К.: «Світ». 2016. 720 с.

- Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. й доп.: Навч. посібник. К: Центр учбової літератури. 2008.
- Кибенко Е.Р. Корпоративне право Великобританії: законодавство. Прецеденти. Коментарії. К.: Юстиніан. 2003. 363 с.
- Миколенко Д.В. Політичні системи та режими зарубіжних країн новітнього часу: програма спецкурсу. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2009. 32 с.
- Кузьменко Г. Гуманістичні основи державно-правового регулювання охорони праці на прикладі Великобританії та США. *Юридична Україна*. 2014. № 11. С. 86-89.
- Вереша Р.В. Вина та її форми за кримінальним правом Англії. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. Число 1. С.175-179.
- Зінченко І.О. Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Англії: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Економічна теорія і право. 2013. № 2. С. 240-251.
- Майданік Р. Англійський судовий прецедент як джерело права. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С.52-61.
- Петренко С.В. Місце закону у правовій системі Англії. *Право і Безпека*. 2005. Т.4. № 4. С.-30-32.
- Чернецька О.В. Право Англії як класична модель прецедентного права. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С.348-352.
- Police Act 1997. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/50/introduction>.
- Берладин О.Б. Джерела правового регулювання участі захисника на досудовому слідстві у кримінальному процесі Великобританії. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2012. Вип. 30. С. 233-243.
- Богдановская И.Ю. Делегированные акты как вторичный источник права. *Право. Журнал высшей школы экономики*. 2013. №3. С. 36-48.
- Богдановская И.Ю. Эволюция судебного прецедента в «общем праве». *Право. Журнал высшей школы экономики*. 2010. №2. С. 75-87.
- Єремєєва І. А. Політика урядів Великобританії щодо профспілок у 50-80-і рр. ХХ ст. (еволюція форм, методів, засобів): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02: Всесвітня історія / І.А. Єремєєва. Дніпропетровськ. 2002. 22 с.
- Кришевич О.В. Відповідальність за шахрайство у кримінальному праві Англії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 2. Том 4. С. 29-34.
- Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01: теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. К. 2002.
- Назаров І.В. Судова система Великої Британії та її реформування у зв'язку з членством у Європейському Союзі. *Проблеми законності: акад. зб. наук. пр.* Харків. 2011. Вип. 115. С. 179–187.
- Нікітіна З.В. Співвідношення понять «рухоме» і «нерухоме» майно з урахуванням досвіду зарубіжних правових систем. *Юридичний вісник*. 2013. № 4 (29). С. 90-93.
- Пилипенко С.А. Договірні зобов'язання в цивільному праві України, Англії та США (порівняльно-правовий аспект). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). С. 52-55.
- Проскуров М. Право набувальної давності як інститут права власності в англосаксонській системі права. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 1. С. 40-44.
- Погребняк С. Вплив судової практики на юридичні акти в англо-американському праві. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 2(37). С. 24-34.
- Собкова В. Місце судового прецеденту серед інших джерел права у англосаксонській правовій системі. *Право України*. 2007. № 5. С. 155–159.

- Старовойтова Ю.Г. Поняття крадіжки та грабежу за кримінальним правом Англії. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2013_2_26.
- Федотова Г.В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії. *Науковий вісник Національної Академії Внутрішніх справ*. 2015. №4 (97). С.276-290.

Тема 2. Право США у XX–XXI ст.ст.

(4 год)

План

1. Закони щодо протидії зловживанню монополій. Закон Шермана 1890 і закон Клейтона 1914 року.
2. Законодавство "нового курсу" Президента Франкліна Д.Рузвельта.
3. Акт про громадянські права 1964 р.
4. Еволюція судової системи. Конституційна юрисдикція.
5. Реформа правоохоронної системи на тлі терактів 11 вересня 2001 року.
6. Джерела цивільного права.
7. Джерела кримінального права.

Література до теми:

- Sherman Antitrust Act of 1890. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Sherman_Antitrust_Act
- Clayton Antitrust Act by T. Segal. Updated August 30. 2022. URL: <https://www.investopedia.com/terms/c/clayton-antitrust-act.asp>
- Economy Act of March 20, 1933. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_Act_of_March_20,_1933
- Securities Act of 1933. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Securities_Act_of_1933
- National Industrial Recovery Act of 1933. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/National_Industrial_Recovery_Act_of_1933
- National Labor Relations Act of 1935. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/National_Labor_Relations_Act_of_1935
- Revenue Act of 1935. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Revenue_Act_of_1935
- Housing Act of 1937. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Housing_Act_of_1937
- UNITING AND STRENGTHENING AMERICA BY PROVIDING APPROPRIATE TOOLS REQUIRED TO INTERCEPT AND OBSTRUCT TERRORISM (USA PATRIOT ACT) ACT OF 2001. PUBLIC LAW 107–56—OCT. 26. 2001. URL: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf>
- Історія держави і права зарубіжних країн: підручник. За ред. проф. Бандурки. Харків: Майдан. 2020. 618 с.
- Долматов І.В. Особливості правового становища «Нового курсу» президента США Ф.Рузвельта. *Часопис Київського ун-ту права*. 2016. № 1. С.41-44.
- Шишкін В.І. Забезпечення прав людини в судочинстві США (організаційні і процесуальні засади): монографія. К.: Юрінком Інтер. 2000. 320 с.
- Кравчук М.В. Правова система США. К.: Нора-Друк. 2004. 136 с.
- Будецький Р. Особливості управління юстицією у США: організаційно-правовий аспект. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 3 (78). С.155-164.
- Садовська О. Принцип верховенства права за конституцією США. *Студентський юридичний журнал*. 2012. №№ 3-4. С.71-77.
- Барабаш Б. Судова система штатів США та її функціонування. *Право України*. 2001. № 8. С.117-121.
- Барабаш Б. Законодавча влада штатів США: структура і функції. *Право України*. 2000. № 12. С.116-120.

- Полянський Є.Ю. Проблемні питання сучасної концепції кримінального права США. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 62. С.664-670.
- Саломатін О. Верховний Суд США: основні етапи захисту конституційних прав громадян. *Право США*. 2013. № 1-2. С.113-121.
- Бернхем В. Вступ до права та правової системи США (переклад з англ.). К.: Видавництво Україна. 1999. 556 с.
- Волинець В.В. Система боротьби з організованою злочинністю США (досвід організації та функціонування). *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. №1. С. 72-74.
- Гончар Ю. Б. Вивчення періоду "Нового курсу" Франкліна Д. Рузвельта: сучасний стан, проблеми і дослідницькі перспективи. Київ, 8 грудня 2011 р. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2012. С. 193-201.
- Давидова Н.О. Інститут шлюбу в американському праві. *Форум права*. 2012. № 1. С. 228-233.
- Давидова Н.О. Цивільне право у правовій системі США: нонсенс чи реальність. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 110-113.
- Камінський М.І. Президент Франклін Рузвельт і його «новий курс» реформ. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С.213-217.
- Ліщук Р.М. Закордонний досвід державного управління в умовах макроекономічної нестабільності: «новий курс» Ф. Рузвельта як нагадування. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 3 (34). С. 485-490.
- Лукач І. Історія становлення корпоративного права в Англії та США. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2010. № 83. С. 43-46.
- Підюков П.П. Система і компетенція правоохоронних органів США, уповноважених на порушення кримінального спостереження (переслідування) та здійснення досудового кримінального провадження. *Європейські перспективи*. 2012. №2. ч. 1. С.120-124.
- Полянський Є.Ю. Кримінально-правова доктрина США: генезис, обґрунтування, перспективи: автореф. дис....доктора юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і криминологія; кримінально-виконавче право». Одеса. 2015. 38 с.
- Civil Rights Act of 1964. URL: http://library.clerk.house.gov/reference-files/PPL_CivilRightsAct_1964.pdf
- McCarran Internal Security Act. An Act to protect the United States against certain un-American and subversive activities by requiring registration of Communist organizations, and for other purposes. URL: <http://legisworks.org/congress/81/publaw-831.pdf>

Тема 3. Конституційний розвиток Німеччини у ХХ ст.

(4 год)

План

1. Веймарська конституція 1919 року.
2. Основний Закон 1949 року.
  - а) принцип соціальної правової держави;
  - б) федерація і землі;
  - в) Судова влада. Федеральний конституційний суд.
3. Зміни у цивільному праві Німеччини.
4. Кримінальне право. Система злочинів і покарань.

Література до теми:

- Конституція Німецької імперії. (Веймарська Конституція). (11 серпня 1919 р.). URL: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919\(08\)11.reich.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919(08)11.reich.php)

- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes vom 23.12.2014 (BGBl. I S. 2438). URL: <https://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg/245216>
- Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии в редакции от 13 ноября 1998 г. по состоянию на 15 мая 2003 г. URL: <http://crimpravo.ru/codecs/germany/2.doc>
- Германское гражданское уложение (Книга 1). URL: <http://constitutions.ru/?p=3683>
- Basic Law for the Federal Republic of Germany. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/index.html#gl_p0020
- Собота К. Принцип правної держави: конституційно-правні та адміністративно-правні аспекти. К.: ВАІТЕ. 2013. 608 с.
- Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп.: навч. посібник / Л.М. Бостан, С.К. Бостан. К.: Центр учбової літератури. 2008. 730 с.
- Валах В. В. Спадкове право зарубіжних країн. *Правова держава*. 2002. № 4. С. 115-122.
- Дейнега М.А. Особливості правового забезпечення соціального страхування в Європейському союзі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 10-2. Том 2. С. 14-16.
- Давлєтов О.Р. Конституція 1919 р. і місце рейхспрезидента у партійно-парламентській системі доби Веймарської Німеччини. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 44. Том 2. С. 59-61.
- Дудка О. Особливості трудового права Німеччини. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3909>.
- Майор О. Становлення німецького федералізму: політико-правові та історичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2014. Вип. 5. С. 79–85.
- Максимович Р.О. Становлення і розвиток інституту захисту соціальних та економічних прав і свобод людини і громадянина. Досвід Франції, Німеччини та України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2014. Вип. 29. Том 1. – С. 80-85.
- Мельничук О.А. Страхування від нещасних випадків у Німеччині у 20-х рр. ХХ ст. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Історія та географія"*. 2013. Вип. 47. С. 89-92.
- Тищенко О.В. Досвід соціального забезпечення населення в провідних країнах Європейського союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 2. Том 2. С. 76-81.
- Федотова Г.В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії. *Науковий вісник Національної Академії Внутрішніх справ*. 2015. №4 (97). С.276-290.
- Фрідманський Р.М. Склад, порядок формування та припинення повноважень уряду ФРН. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013 № 6-1. Том 1. С. 123-127.
- Харченко О.В. Система державного правління Веймарської республіки: політологічний аналіз. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 38. С. 298-313.

Тема 4. Право Франції ХХ-ХХІ ст.

(2 год)

План

1. Цивільне законодавство: зміни в Цивільному кодексі 1804 року.
2. Трудове і соціальне законодавство:
  - Кодекс соціального страхування 1956 р.;
  - Кодекс законів про працю 1973 р.

3. Розвиток кримінального права:
- Кримінальний кодекс 1994 р.;
- Кримінально-процесуальний кодекс 1958 р.

Література до теми:

- Конституція Французької Республіки 1958 року із змінами, внесеними 23 липня 2008 року. URL: http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/constitution/
- Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur>
- French Civil Code. URL: <http://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Frances-French-Civil-Code-english-version.pdf>
- Criminal Code of the French Republic (as of 2005). URL: file:///C:/Users/www/Downloads/Code_33.pdf
- Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. 5-те вид., перероб. і допов. К.: Істина. 2005.
- Шишкін В. Система судів загальної юрисдикції у Франції. *Право України*. 1996. № 6. С. 18-22.
- Красницький І.В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції та України: порівняльний аналіз: автореф. дис... кандидата юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право, кримінологія; кримінально-виконавче право» Львів. 2005. 19 с.
- Макарчук Д.І. Щодо поняття кримінального правопорушення в доктрині та у законодавстві про кримінальну відповідальність Франції. *Судова апеляція*. 2017. №1 (46). С. 74-84.
- Спіцина Г.О. Загальна характеристика джерел правового регулювання трудових відносин у Французькій республіці. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 1137. Серія «ПРАВО»*. 2014. Вип. 18. С. 135-137.
- Тищенко О.В. Досвід соціального забезпечення населення в провідних країнах Європейського союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 2. Том 2. С. 76-81.
- Федотова Г.В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії / Г.В. Федотова // *Науковий вісник Національної Академії Внутрішніх справ*. – 2015. - №4 (97). – С.276-290.

Тема 5. Право Європейського Союзу

(2 год)

План

1. Поняття права ЄС та його функціональні принципи.
2. Структура та форми законодавства ЄС.
3. Правова сутність форм первинного законодавства ЄС.
4. Правова сутність форм вторинного законодавства ЄС.
5. Інституційне забезпечення законодавства ЄС.
6. Законодавчий процес в Європейському Союзі.

Література до теми:

- Моїсєєв О. Наддержавність Європейського Союзу після набрання чинності Лісабонським договором. *Міжнародне право*. 2012. № 2. С. 55-64.
- Сидорук Т. Лісабонський договір і напрями та тенденції внутрішнього реформування ЄС на початку XXI ст. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Сер.: *Міжнародні відносини*. 2009. Вип. 1. С. 129-142. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoamv_2009_1_11

- Красевська О. Трансформація інституційно-правової системи ЄС за Лісабонським договором. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 93-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2012_30_13
- Бочаров Н.В. Право Європейського Союзу. Частина 1: навчальний посібник. Н.В. Бочаров. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2014. 232с.
- Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу як регіональний праволюдний стандарт. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 23-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2013_3_5
- Десмонд Дайнен. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції: пер.з англ. М.Марченко. Десмонд Дайнен. К.: «К.І.С.». 2006. 696 с.
- Європейський Союз. Консолідовані договори. Під ред. В.І. Муравйова. К.: Port-Royal. 1999. 206 с.
- Кэрен Дэйвис. Право Европейского Союза. К.: Знання. 2005. 406 с.
- Конституційні акти Європейського Союзу. Частина 1 / Упорядник Г. Друзенко і за заг. Ред. Т. Качки. К.: Юстиніан. 2005. 512 с.
- Муравйов В.І. Вступ до права Європейського Союзу: підр. для студ. Вищ. навч. закл. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К.: Київський університет. 2007. 305 с.
- Основи права Європейського Союзу. Нормативні матеріали / За заг. ред. М.В. Буроменського. Харків: Яшма. 2005. 236 с.
- Право Європейського Союзу: Підручник. За ред. В.І. Муравйова. К.: Юрінком Інтер, 2011. 704 с.
- Human Development Report 2016. Human Development for Everyone. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf
- Ильин Ю.Д. История и право Европейского Союза: Учебное пособие. Х.: Консум, 1998. 155 с.

ТЕМАТИКА КОЛОКВІУМІВ ТА ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ПРАВОВА ІСТОРІЯ КРАЇН ДАВНЬОГО СХОДУ ТА АНТИЧНИХ КРАЇН

1. Конспективне опрацювання додаткових першоджерел:

Логвиненко Є. С., Логвиненко І. А. Покарання в праві держав Стародавнього світу. Харків: ФОП Панов А.М., 2019. 252 стр.

Форма контролю – колоквіум.

2. Виконання домашніх письмових творчих завдань

1. Зробіть кумулятивні висновки в частині загальних закономірностей та особливостей становлення і розвитку давньосхідних цивілізацій.
2. Зробіть порівняльно-правовий аналіз «принципату» та «домінанту» періоду імперії Давнього Риму та вкажіть основні тенденції розвитку державного ладу цих періодів та чинники, які обумовлювали ці тенденції.
3. Розкрийте правовий статус основних державних інституцій Давнього Риму періоду Республіки та вкажіть і обґрунтуйте, чи існувала певна система в розподілі повноважень серед цих інституцій.
4. Вкажіть та обґрунтуйте основні складові методології аналізу державно-правового розвитку країн Давнього Світу.

5. Зробіть аналіз основних етапів еволюції права Давнього Риму та вкажіть, чи існував певний зв'язок у розвитку форм римського права і змінами в соціальній та політичній системах Давнього Риму.
6. Розкрийте структуру Давньовавилонського суспільства, посилаючись на статті Законів Хаммурапі.
7. Порівняйте структуру, а також особливості регулювання однотипних суспільних відносин в Законах Ману Давньої Індії та Законах Хаммурапі Давнього Вавилону.
8. Розкрийте механізм управління Афіньським полісом після реформ Солона і Клісфена та вкажіть, чим він відрізнявся від дореформеного періоду.
9. Зробіть порівняльно-правовий аналіз реформ Клісфена та Перикла у Давніх Афінах та реформ Сервія Тулія у Давньому Римі та вкажіть загальне та особливе в цих реформах.
10. Зробіть порівняльно-правовий аналіз структури органів влади Римської республіки і Давніх Афін та вкажіть, у чому вони були схожі і в чому була їхня відмінність.
11. Розкрийте структуру органів влади Давньої Індії та вкажіть у чому полягала її відмінність у порівнянні з іншими давньосхідними державами.
12. Розкрийте основні складові шлюбно-сімейного права Давнього Єгипту та вкажіть, у чому полягала особливість цього права у порівнянні з іншими давньосхідними державами.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 Правова історія середніх віків

1. Конспективне опрацювання додаткових першоджерел:

1. Ададуров В.І. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця ХУІІ століття). Львів: Вид-во УКУ. 2002. 412с.
2. Хашматулла Бехруз Ісламські традиції права. Одеса: «Юридична література». 2006. 298 с.

Форма контролю – колоквім

2. Виконання домашніх письмових творчих завдань:

1. Зробіть аналіз системи джерел права феодальної Франції та вкажіть у чому полягали її особливості у порівнянні з іншими феодальними державами континентальної Європи та чим обумовлювались ці особливості.
2. Розкрийте фактори, які обумовлювали принципову відмінність сюзеренно-васальної системи феодальної Англії від аналогічних систем інших європейських держав періоду Середньовіччя.
3. Зробіть порівняльно-правовий аналіз Любекської та Магдебургської систем міського права та вкажіть фактори, які обумовлювали їх відмінності.
4. Розкрийте сутність основних мусульманських правових шкіл та вкажіть, у чому полягали їх відмінності і чим ці відмінності обумовлювались.
5. Розкрийте сутнісні характеристики інститутів цивільного права Візантії та вкажіть їх особливості у порівнянні з цивільним правом Давнього Риму.
6. Розкрийте сутність відносин сюзеренітету-васалітету та вкажіть, як ці відносини впливали на державний лад європейських держав епохи середньовіччя.
7. Розкрийте, посилаючись на статті «Салічної правди» ранньофеодальної франкської держави, форми власності, види речових прав та розкрийте їх правову природу;
8. Розкрийте як і коли виник англійський парламент та завдяки чому отримав реальну владу;
9. Розкрийте, які фактори сприяли поступовому зміцненню сепаратизму нанимецьких феодальних земель та яку форму держави встановлювала Золотабулла 1356 року;

10. Розкрийте зміст реформ Людовіка IX та вкажіть основні наслідки їх для подальшого розвитку середньовічної Франції.
11. Розкрийте, що обумовило специфіку становлення правової системи феодальної Англії та в чому її була докорінна відмінність від правових систем інших європейських держав періоду середньовіччя.
12. Розкрийте, в чому специфіка становлення та що лежить в основі мусульманської правової системи.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ХУІІ-ХІХ СТ. (НОВИЙ ЧАС)

1. Конспективне опрацювання додаткових першоджерел:

1. Федераліст. Коментар до Конституції Сполучених Штатів [Текст] : [цикл ст.] / Александер Гамільтон, Джеймс Медісон, Джон Джей ; [пер. з англ. Н. Комарова]. - Київ : Сфера, 2002. - XLVI, 490 с.

Форма контролю – КОЛОКВІУМ

2. Виконання домашніх письмових творчих робіт:

1. Розкрийте сутність основних інститутів цивільного права Англії Нового часу та вкажіть, у чому полягали їх особливості у порівнянні з подібними цивільними інститутами європейського континентального права цього періоду.
2. Зробіть аналіз генези Верховного Суду США та вкажіть особливості його юрисдикції в площині становлення американського конституціоналізму та реальної рівноваги основних гілок влади.
3. Зробіть порівняльно-правовий аналіз Цивільного Кодексу Наполеона 1804 року та Німецького Цивільного уложення 1896 року та вкажіть, у чому полягали їх доктринальні та змістові відмінності.
4. Розкрийте, посилаючись на статті Декларації прав і свобод людини 1789 року феодальної Франції, основні принципи майбутньої французької держави та сутність проголошених у цьому правовому акті основних природних і невід'ємних прав людини.
5. Вкажіть та розкрийте концептуальні засади пакету соціального законодавства Отто фон Бісмарка.
6. Посилаючись на статті Закону «Habeas Corpus ACT» від 26 травня 1679 р., обґрунтуйте, чим поліпшувалось забезпечення свободи англійських підданих і попередження їх арештів за цим Актом.
7. Охарактеризуйте систему органів влади Франції після приходу до влади жобінівців та обґрунтуйте чим вона протирічила положенням Конституції 1793 року.
8. Розкрийте механізм розподілу влад і систему стримувань і протизваг, посилаючись на статті Конституції США 1787 року.
9. Проведіть порівняльно-правовий аналіз Конституції Північнонімецького союзу 1867 року та Конституції Німецької імперії 1871 року та вкажіть, у чому спільність і у чому відмінність конституційних механізмів, які закладені у них.
10. Розкрийте, які фактори обумовили підготовку та прийняття Цивільного Кодексу Наполеона, у чому особливість його змістової частини та чим у цілому відзначався текст Кодексу за юридичною технікою його подачі.
11. Вкажіть ідеологічні витoki Конституції США та розкрийте їх політико-правову сутність.
12. Розкрийте, посилаючись на Акти про народне представництво, реформи виборчого права в Англії в ХУІІ-ХІХ ст. та обґрунтуйте основну направленість цих реформ.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ХІХ-ХХ СТОЛІТЬ (НОВІТНІЙ ЧАС)

1. Конспективне опрацювання додаткових першоджерел:

1. Дейвіс К. Право Європейського Союзу. К: Знання. 2005. 406 с.
2. Кибенко Є.Р. Корпоративне право Великобританії. Законодавство. Прецеденти. Коментарії. К.: Юстиніан. 2003. 363с.

Форма контролю – КОЛОКВІУМ

2. Виконання домашніх письмових творчих робіт:

1. Зробіть аналіз основних положень Акту про права людини від 1998 року у Великобританії і вкажіть, який загальноєвропейський правовий акт було покладено в його основу та який вплив прийняття цього Акту мало на практику судового контролю в питаннях забезпечення прав англійських підданих.
2. Зробіть аналіз джерел цивільного права США Новітнього часу та вкажіть основні тенденції їх розвитку і вплив на еволюції цивільних правовідносин в рамках федерального устрою США.
3. Розкрийте сутність принципу соціальної держави, як одного з базових принципів Основного Закону (Конституції) ФРН 1949 року.
4. Зробіть аналіз кримінального законодавства Франції Новітнього часу та вкажіть основні тенденції його розвитку і вплив на практику діяльності правоохоронної та судової систем П'ятої французької Республіки.
5. Розкрийте механізми інституційного забезпечення законодавства та сутнісні особливості законодавчого процесу в Європейському Союзі.
6. Опишіть основні напрямки надзвичайного державного регулювання в США періоду Великої депресії, посилаючись на законодавство «нового курсу» президента Франкліна Д.Рузвельта.
7. Посилаючись на статті Конституції Франції 1958 року, проведіть аналіз співвідношення між гілками влади П'ятої республіки та вкажіть, у чому була відмінність цього співвідношення у порівнянні з Четвертою республікою.
8. Посилаючись на статті Основного Закону (Конституції) ФРН 1949 року, дайте характеристику конституційному ладу ФРН та обґрунтуйте, чим відрізнялась ця Конституція від попередніх німецьких конституцій в частині організації вищих органів влади.
9. Розкрийте основні напрямки демократизації конституційної монархії у Великобританії у Новітній час, посилаючись на основні акти парламенту, прийняті у цей період.
10. Розкрийте основні елементи федерального судоустрою США Новітнього часу та вкажіть, які сутнісні зміни відбулись у ньому у вказаний період.
11. Зробіть порівняльно-правовий аналіз Цивільного Кодексу Наполеона та сучасного Цивільного кодексу Франції та вкажіть, яка з книг Кодексу зазнала найбільших змін і в чому сутність цих змін.
12. Розкрийте основні складові політичної доктрини німецького націонал-соціалізму та вкажіть, що обумовило встановлення в Німеччині нацистської диктатури в 30-тих роках ХХ століття.

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ, КВАЛІФІКАЦІЙНИХ ТА ДИПЛОМНИХ РОБІТ З ПРЕДМЕТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

КУРСОВІ РОБОТИ

1. Східна деспотія як форма держави країн Давнього Сходу.
2. Суспільний та державний лад Давнього Єгипту.
3. Регулювання цивільних відносин у Давньому Вавилоні за Законами Хамурапі.
4. Система варн Давньої Індії епохи Маур'їв.
5. Закони Ману як провідна пам'ятка давньоіндійського права.
6. Право Давніх Афін.
7. Державний лад Давнього Риму періоду республіки.
8. Римське речове право та його еволюція.
9. Салічна правда як правова пам'ятка Франкської держави.
10. Право Арабського халіфату.
11. Habeas Corpus Act 1679 року як складова частина Конституції Англії.
12. Еволюція конституційного закріплення прав людини в США.
13. Законодавство США періоду «Реконструкції Півдня».
14. Французька революція 18 століття і розвиток державності Франції.
15. Цивільний кодекс Наполеона.
16. Німецьке цивільне уложення 1896 року.
17. Державний лад Німеччини за Основним законом 1949 року.

ДИПЛОМНІ РОБОТИ БАКАЛАВРА

1. Право Давнього Риму.
2. Релігія і право в Давній Індії.
3. Суспільний та державний лад Франкської держави.
5. Становлення та розвиток англійських колоній Північної Америки у XVII-XVIII ст.
6. Розвиток федеральної правоохоронної системи США після терактів 2001 року.
7. Англійська держава і право після норманського завоювання XI століття.
8. Конституційні реформи у Великобританії (1990-2000 роки).
9. Конституційний лад Німеччини за Веймарською конституцією 1919 року.
10. Законодавство Німеччини періоду нацистської диктатури.
11. Четверта і П'ята Республіки у Франції: відмінності конституційного ладу.

ДИПЛОМНІ РОБОТИ МАГІСТРА

1. Східна деспотія як форма держави країн Давнього Сходу.
2. Право Давнього Риму як важливий чинник формування сучасного приватного та публічного права.
3. Право Арабського халіфату.
4. Англійська революція XVII століття та становлення громадянського суспільства в Англії.
5. Французька революція XVIII ст. та її вплив на становлення держави епохи громадянського суспільства.
6. Конституція США 1787 року.
7. Цивільний кодекс Наполеона 1804 року.
8. Конституційний лад ФРН за Основним законом 1949 року.
9. Основні тенденції розвитку права за умов сучасної глобалізації.
10. Право Європейського Союзу.

**ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ, ЯКІ ВІНОСЯТЬСЯ НА ПОТОЧНУ, ПРОМІЖНУ
ТА ПІДСУМКОВУ ФОРМИ КОНТРОЛЮ**

Змістовий модуль 1

1. Предмет, об'єкт та методологія навчальної дисципліни.
2. Поняття та ознаки східної деспотії.
3. Суспільний та державний лад Давнього Єгипту.
4. Право Давнього Єгипту.
5. Суспільний лад Давнього Вавилону .
6. Державний лад Давнього Вавилону.
7. Закони Хаммурапі Давнього Вавилону.
8. Система варн Давньої Індії.
9. Державний лад Давньої Індії епохи Маурів.
10. Закони Ману Давньої Індії.
11. Суспільний та державний лад міста-держави Афіни.
12. Реформи Солона у Давніх Афінах.
13. Реформи Клісфена та Перикла у Давніх Афінах.
14. Право Давніх Афінів.
15. Суспільний та державний лад Давньої Спарти.
16. Суспільний та державний лад Давнього Риму царського періоду.
17. Реформи Сервія Тулія у Давньому Римі.
18. Державний лад Давнього Риму періоду республіки.
19. Державний лад Давнього Риму періоду принципату.
20. Державний лад Давнього Риму періоду домініату.
21. Право Давнього Риму класичного періоду.
22. Право Давнього Риму посткласичного періоду.
23. Поняття Давнього Сходу.
24. Номи у Давньому Єгипті.
25. Основні етапи розвитку давньоєгипетської державності.
26. Особливості зобов'язань у Давньому Єгипті.
27. Порядок укладання шлюбу у Давньому Єгипті.
28. Особливості спадкування у Давньому Єгипті.
29. Види злочинів за правом Давнього Єгипту.
30. Правовий статус землі «ілку» за Законами Хаммурапі.
31. Види договорів за Законами Хаммурапі.
32. Особливості договору купівлі-продажу за Законами Хаммурапі.
33. Особливості договору найму за Законами Хаммурапі.
34. Види покарань за Законами Хаммурапі.
35. Злочини проти власності за Законами Хаммурапі.
36. Злочини проти сімейних устоїв за Законами Хаммурапі.
37. Правовий статус жінки за Законами Хаммурапі.
38. Порядок укладання шлюбу за Законами Хаммурапі.
39. Порядок спадкування за Законами Хаммурапі.
40. Поняття дхарми у Давній Індії.
41. Поняття артхашастри у Давній Індії.
42. Поняття дхармашастри у Давній Індії.
43. Джерела права Давньої Індії.
44. Порядок укладання договорів за Законами Ману.
45. Правовий статус жінки за Законами Ману.
46. Види шлюбу за Законами Ману.
47. Порядок спадкування за Законами Ману.

48. Особливості судового процесу за Законами Ману.
49. Дхарма брахманів у Давній Індії.
50. Дхарма кшатріїв у Давній Індії.
51. Дхарма вайшіїв у Давній Індії.
52. Дхарма шудр у Давній Індії.
53. Джерела права Давньої Греції.
54. Правовий статус євпатридів у Давніх Афінах.
55. Правовий статус геоморів і деміургів у Давніх Афінах.
56. Ареопаг у системі органів афінської демократії.
57. Геліея в системі органів афінської демократії.
58. Рада 500 у системі органів афінської демократії.
59. Герусія в системі держаних органів Давньої Спарти.
60. Колегія ефорів у системі органів влади Давньої Спарти.
61. Види злочинів за правом Давніх Афін.
62. Стадії та види судового процесу за правом Давніх Афін.
63. Судоустрій у Давній Греції.
64. Магістрати в системі органів влади періоду республіки Давнього Риму.
65. Сенат в системі органів влади періоду республіки Давнього Риму.
66. Джерела права найдавнішого періоду Давнього Риму.
67. Джерела права класичного періоду Давнього Риму.
68. Джерела права посткласичного періоду Давнього Риму.
69. Форми власності за Законами XII таблиць.
70. Види договорів за Законами XII таблиць.
71. Види злочинів за Законами XII таблиць.
72. Види покарань за Законами XII таблиць.
73. Сутність манципації як способу придбання речей за римським правом.
74. Сутність стипуляції як способу придбання речей за римським правом.
75. Види конституцій як джерела права періоду імперії Давнього Риму.
76. Сутність тетрархії у Давньому Римі.
77. Структура Кодексу Юстиніана.

Змістовий модуль 2

1. Основні етапи розвитку феодальних держав: загальні закономірності та особливості.
2. Етапи розвитку візантійської державності та еволюція її суспільного і державного ладу.
3. Суспільний та державний лад Франкської держави.
4. Реформи Карла Мартелла у Франкській державі.
5. Салічна правда як правова пам'ятка Франкської держави: загальна характеристика, регулювання речових прав.
6. Кримінальне право та судовий процес за Салічною правдою.
7. Державний лад Франції періоду сеньйоріальної монархії.
8. Реформи Людовіка IX у феодальній Франції: передумови здійснення, основні напрямки та їх зміст.
9. Державний лад Франції періоду станово-представницької монархії
10. Великий Березневий ордонанс від 1357 року у феодальній Франції: передумови прийняття, основні положення.
11. Правовий статус Генеральних штатів як станово-представницького органу феодальної Франції.
12. Державний лад та основні зміни у суспільному ладі Франції періоду абсолютної монархії.
13. Суспільний та державний лад Німеччини в період відносної централізації.
14. Державний та суспільний лад Німеччини періоду феодальної роздробленості.

15. Основні положення імператорського акту «Золота булла» від 1356 року у феодальній Німеччині.
16. Станово-представницька монархія у Німеччині: рейхстаг, ландтаги.
17. «Кароліна» як джерело права феодальної Німеччини: загальна характеристика, система покарань.
18. Суспільний та державний лад ранньофеодальної Англії.
19. Еволюція суспільного та державного ладу Англії після Норманського завоювання 1066 року.
20. Реформи Генріха II у феодальній Англії.
21. Суспільний та державний лад Англії періоду станово-представницької монархії.
22. Державний лад Англії періоду абсолютної монархії.
23. Велика хартія вольностей 1215 року у феодальній Англії: загальна характеристика, правовий статус груп населення.
24. Особливості становлення і розвитку Арабського халіфату.
25. Характеристика централізованого теократичного режиму правління в Арабському халіфаті.
26. Право Арабського халіфату: основні форми права, регулювання шлюбно- сімейних відносин.
27. Поняття феодалізму.
28. Сутність відносин сюзеренітету-васалітету.
29. Характерні особливості середньовічного права.
30. Види середньовічного права.
31. Етапи розвитку франкської держави.
32. Поняття комендації та прекарію у Франкській державі.
33. Форми земельної власності та володіння у Франкській державі.
34. Поняття аллоду за Салічною правдою.
35. Процедура аффатомії за Салічною правдою.
36. Види речових прав за Салічною правдою.
37. Форма шлюбу за Салічною правдою.
38. Види злочинів і покарань за Салічною правдою.
39. Види спадкування за Салічною правдою.
40. Адміністративно-територіальний поділ Франції періоду сеньйоральної монархії.
41. Сутність кутюмів як джерела права феодальної Франції.
42. Види королівського законодавства феодальної Франції.
43. Предмет канонічного права феодальної Франції.
44. Предмет міського права феодальної Франції.
45. Джерела права феодальної Німеччини.
46. Структура Саксонського зерцала.
47. Предмет ленного права у феодальній Німеччині.
48. Предмет земського права у феодальній Німеччині.
49. Види злочинів і покарань за «Кароліною» у феодальній Німеччині.
50. Особливості системи Магдебурзького права.
51. Особливості системи Любекського права.
52. Види злочинів та система покарань за «Кароліною» у феодальній Німеччині.
53. Система джерел права феодальної Англії.
54. Сутність загального права у феодальній Англії.
55. Сутність права справедливості у феодальній Англії.
56. Сутність статутного права у феодальній Англії.
57. Класифікація злочинів за кримінальним правом феодальної Англії.
58. Основні джерела мусульманського права.
59. Форми шлюбу за мусульманським правом.
60. Особливості судочинства за мусульманським правом.
61. Види речових прав за мусульманським правом.
62. Види злочинів і покарань за мусульманським правом.

Змістовий модуль 3

1. Змістовий та хронологічний аспекти періоду XVII – XIX століть.
2. Закономірності виникнення та основні характеристики права.
3. Передумови, основні етапи англійської революції XVII століття та еволюція державності Англії.
4. Законодавство англійської революції XVII століття: основні положення Петиції про права від 1626 р., Трьохрічного акту від 1641 р., Великої ремонстрації від 1641., Знаряддя управління від 1653 р.
5. Еволюція виборчого права в Англії у XIX столітті: основні положення Актів про народне представництво від 1832, 1867, 1884-1885 рр.
6. Правові механізми виникнення північноамериканських колоній Англії XVII - XVIIIст. та основні ланки управління ними.
7. Декларація незалежності США від 1776 року: основні положення.
8. Статті конфедерації США від 1781 р.: основні положення.
9. Конституція США 1787 року: загальна характеристика, система «стримувань і противаг».
10. Біль про права в США (1789-1791рр.): основні положення.
11. Передумови виникнення, основні етапи французької революції 18 століття та еволюція державності Франції.
12. Державний лад Франції за Конституцією Другої республіки (1848р.).
13. Державний лад Франції за Конституцією Третьої республіки (1875р.).
14. Цивільний кодекс Наполеона 1804 року: структура, положення, що регулюють правовий статус особи та шлюбно-сімейні відносини.
15. Кримінально-процесуальний кодекс 1808 р. та Кримінальний кодекс 1810 р. у Франції: загальна характеристика, класифікація різновидів неправомірної поведінки та видів покарань.
16. Державний лад Прусії за Хартією Прусії від 1850 року.
17. Державний лад Північнонімецького союзу за Конституцією 1867 року.
18. Державний лад Німецької імперії за Конституцією 1871 року.
19. Цивільне уложення Німеччини від 1896 року: загальна характеристика регулювання інститутів фізичної та юридичної особи, права власності.
20. Торговий кодекс Німеччини від 1897 року: основні положення.
21. Вища влада в Англії за Постановою парламенту від 4 січня 1649 року.
22. Верховна законодавча влада в Англії за конституційним актом «Знаряддя управління» від 13 грудня 1653 року.
23. Структура та порядок формування парламенту Англії у XVIII - XIX століттях.
24. Поняття делегованого законодавства в Англії у XVII – XIX ст..
25. Класифікація речей за цивільним правом Англії у XVII – XIX ст
26. Поняття довірчої власності за цивільним правом Англії XVII – XIX ст.
27. Особливості права власності на землю в Англії у XVII – XIX ст..
28. Механізм спадкування за заповітом за цивільним правом Англії XVII – XIX ст.
29. Поняття «пробації» в англійському кримінальному праві XVII – XIX ст.
30. Правовий статус губернатора в північноамериканських колоніях Англії відповідно до Хартій на освоєння і управління північноамериканським узбережжям.
31. Повноваження Загального конгресу штатів відповідно до Конституційного акту «Статті конфедерації і вічного союзу» від 1 березня 1781 року.
32. Форма держави США за Конституцією 1787 року.
33. Законодавча влада в США за Конституцією від 17 вересня 1787 року.
34. Порядок обрання Президента США за Конституцією 1787 року.
35. Рік прийняття та кількість поправок до Конституції США в Біллі про права.

36. Основні ланки федеральної судової системи США відповідно до Закону про судоустрій від 24 вересня 1789 року.
37. Сутність 13-ої (1865р.) та 14-ої (1868р.) Поправок до Конституції США.
38. Управління у південних штатах США за законом «Про реконструкцію Півдня» (березень, 1867р.)
39. Сутність сформульованої Верховним Судом США «доктрини повноважень, що розуміються» (1819р.)
40. Форма правління та вищі органи влади Франції за Конституцією від 3 вересня 1791 року.
41. Порядок формування вищих органів влади французької республіки (Законодавчий корпус та Виконавча рада) за Конституцією від 24 червня 1793 року.
42. Органи влади Революційного уряду якобінської диктатури.
43. Структура вищих органів влади консульської республіки у Франції за Конституцією від 13 грудня 1799 року.
44. Форма правління та структура вищих органів влади Франції за конституційною Хартією 1814 року.
45. Принципи Другої республіки у Франції за Конституцією 1848 року.
46. Сутність принципу юридичної рівності за Цивільним кодексом Наполеона 1804 року.
47. Поняття права власності за Цивільним кодексом Наполеона.
48. Принципи договірних відносин за Цивільним кодексом Наполеона.
49. Структура Торгового кодексу Франції 1807 року.
50. Класифікація правопорушень за Кримінальним кодексом Франції 1810 року.
51. Форма державного устрою Німецького союзу, утвореного Віденським конгресом 1815 року.
52. Сутність трикласного виборчого закону Пруссії 1849 року.
53. Основні повноваження короля Пруссії за Конституцією 1850 року.
54. Структура законодавчої влади Північнонімецького союзу за Конституцією 1867 року.
55. Порядок формування верхньої палати Німецької імперії (Союзної ради) за Конституцією 1871 року.
56. Структура Німецького цивільного уложення 1896 року.
57. Види юридичних осіб за Німецьким цивільним уложенням 1896 року.
58. Підстави для розлучення за Німецьким цивільним уложенням 1896 року.
59. Сутність системи «парантелл» при спадкуванні за законом відповідно до Німецького цивільного уложення 1896 року.
60. Соціальний пакет Отто фон Бісмарка.

Змістовий модуль 4

1. План лорда Беверіджа 1942 року і формування сучасної моделі соціальної держави у Великобританії.
2. Державний лад Третьої республіки у Франції у XX – XXI ст.
3. Державний лад Четвертої республіки у Франції за Конституцією 1946 року.
4. Законодавство Європейського Союзу: джерела законодавства та їх сутність, законодавчий процес.
5. Законодавство «нового курсу» Президента США Франкліна Д. Рузвельта та його зміст.
6. Джерела кримінального права та система злочинів і покарань у сучасному кримінальному законодавстві Сполученого Королівства.
7. Основні тенденції у розвитку державного ладу Сполученого Королівства: Кабінет міністрів, парламент, корона.
8. Джерела цивільного права та основні правові інститути цивільного законодавства США у XX – XXI ст.

9. Державний лад Німеччини за Веймарською Конституцією 1919 року.
10. Державний лад Японії за Конституцією 1947 року.
11. Державний лад ФРН за Основним Законом 1949 року.
12. Розвиток кримінального права Франції у XX –XXI ст. Кримінальний кодекс 1992 року.
13. Демократизація виборчого права Великобританії у XX ст.. Акти про народне представництво від 1918, 1928, 1948, 1969 рр.
14. Джерела та система злочинів і покарань кримінального права ФРН.
15. Конституційний розвиток США у XX –XXI ст. Основні зміни у діяльності Конгресу, Президента, виборчому праві.
16. Розвиток цивільного законодавства Франції у XX –XXI ст. Основні зміни у Цивільному кодексі 1804 року.
17. Державний лад П'ятої республіки у Франції за Конституцією 1958 року.
18. Джерела цивільного права та розвиток основних цивільно-правових інститутів Сполученого Королівства у XX –XXI ст.
19. Державний лад Російської Федерації за Конституцією 1993 року.
20. Джерела та система злочинів і покарань сучасного кримінального права США.
21. Державний лад Радянської Росії за Конституцією 1918 року.
22. Джерела радянського права та його сутність.
23. Основні принципи та тенденції у розвитку сучасного права та їх зміст.
24. Основні моделі сучасної «соціальної держави» та їх сутність.
25. Конституційний статус Президента Німеччини за Веймарською Конституцією 1919 року
26. Структура законодавчої влади П'ятої республіки у Франції.
27. Види вторинного законодавства Європейського Союзу.
28. Рік прийняття та сутність антитрестового закону Шермана у США.
29. Законодавча влада Німеччини за Основним Законом ФРН 1949 року.
30. Конституційний статус Національних зборів Четвертої республіки у Франції.
31. Види первинного законодавства Європейського Союзу.
32. Сутність Акту про народне представництво від 1918 року у Сполученому Королівстві.
33. Основні ланки судоустрою США у XX –XXI ст.
34. Статус Кабінету Міністрів у системі гілок влади Сполученого Королівства.
35. Класифікація злочинів за сучасним кримінальним законодавством ФРН.
36. Статус Конституційного Суду Російської Федерації за Конституцією 1993 року.
37. Сутність Акту про народне представництво від 1928 року у Сполученому Королівстві.
38. Рік прийняття та сутність антитрестового Закону Клейтона у США.
39. Структура Кримінального кодексу Франції 1992 року.
40. Інститут конституційного контролю у ФРН та його юрисдикція.
41. Сутність Закону про парламент від 1911 року у Сполученому Королівстві.
42. Види покарань за кримінальним законодавством ФРН.
43. Конституційний статус Президента Франції за Конституцією Четвертої республіки 1946 року.
44. Конституційний статус Президента Франції за Конституцією П'ятої Республіки 1958 р.
45. Особливості спадкування за цивільним законодавством Сполученого Королівства XX –XXI ст.
46. Порядок формування рейхстагу за Веймарською Конституцією 1919 року.
47. Сутність Акту про народне представництво від 1948 року у Сполученому Королівстві.
48. Конституційний статус Президента за Основним Законом ФРН 1949 року.
49. Основні ланки судоустрою Російської Федерації за Конституцією 1993 року.
50. Статус Конституційної ради П'ятої республіки у Франції.

51. Види злочинів за кримінальним законодавством США.
52. Джерела трудового та соціального законодавства Франції.
53. Поняття права власності за цивільним законодавством ФРН.
54. Сутність та форми делегованого законодавства у Сполученому Королівстві.
55. Конституційний статус уряду Німеччини за Веймарською Конституцією 1919 року.
56. Виконавча влада П'ятої республіки у Франції за Конституцією 1958 року.
57. Основні та додаткові види покарань за кримінальним правом США у XX –XXI ст.
58. Сутність Акту про народне представництво від 1969 року у Сполученому Королівстві.
59. Корона у системі гілок влади сучасного Сполученого Королівства.
60. Конституційний статус федерального уряду за Основним Законом ФРН 1949 року.
61. Інститут спадкування у сучасному цивільному праві Франції.
62. Джерела сімейного права США у XX –XXI ст..
63. Класифікація злочинів за сучасним кримінальним правом США.
64. Сутність регламенту як джерела вторинного законодавства Європейського Союзу.
65. Статус Федерального Президента за Основним Законом ФРН 1949 року.
66. Структура сучасного цивільного законодавства Великобританії.
67. Види та особливості спадкування за цивільним законодавством США у XX –XXI ст.
68. Види покарань за кримінальним кодексом Франції 1994 року.
69. Система покарань за сучасним кримінальним законодавством ФРН.
70. Поняття «тресту» як форми власності у сучасному цивільному праві США.
71. Особливості зобов'язального права за сучасним цивільним законодавством ФРН.
72. Основні зміни у кримінальному праві сучасного Сполученого Королівства.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ І КАТЕГОРІЙ

АБСОЛЮТНА МОНАРХІЯ - різновид форми правління, за якої вся повнота законодавчої, виконавчої та судової влади зосереджена в руках монарха.

АВІЛУМИ – один зі станів вільного населення Давнього Вавилону, наділений певними перевагами та привілеями.

АЛОД – земельна ділянка на праві власності у Франкській державі.

АНТИЧНІ ДЕРЖАВИ – рабовласницькі країни Давньої Греції та Давнього Риму.

АПЕЛА- народні збори у Давній Спарті.

АРЕОПАГ – орган управління Давніх Афін з повноваженнями обрання і контролю діяльності архонтів.

АРИСТОКРАТИЧНА РЕСПУБЛІКА – форма правління, за якої право брати участь у виборах найвищих органів влади належить лише певним верствам населення (Спарта, Рим та ін.).

АРХОНТИ – найвищі виборні посадові особи Давніх Афін.

АТІМІЯ – вид покарання в Давніх Афінах, який полягав у позбавленні правопорушника громадянських прав.

БАЛЬЯЖІ – адміністративно-територіальна одиниця у Франції періоду Середньовіччя.

БЕНЕФІЦІЙ – умовне землеволодіння з правом спадкування у Франкській державі.

БЕРЕЗНЕВІ ПОЛЯ – щорічні військові огляди у Франкській державі (пізніше – з'їзди феодалів).

БІЛЛЬ – закон, який приймався парламентом у Англії та США.

БРАХМАНИ – один із соціальних станів (варн) у Давній Індії (жрецька знать).

БУЛЕ – Рада 500, законодавчий орган Давніх Афін.

ВАЙШІ – один із соціальних станів (варн) Давньої Індії (селяни-общинники та торгівці).

ВАРНИ – замкнуті соціальні стани вільного населення Давньої Індії.

ВАСАЛ – феодал, який знаходиться у залежності від свого пана (сюзерена) і зобов'язаний йому повинностями.

ВАСАЛІТЕТ – система взаємовідносини між феодалами, за якої сюзерен (вищий феодал) має верховенство над нижчим феодалом (васалом).

ВЕДИ – релігійні книги у Давній Індії.

ВЕРГЕЛЬД – вид покарання у формі грошового штрафу у Франкській державі («Салічна правда»).

ВЕРШНИКИ – соціальний прошарок з найбільшими статками у Давньому Римі.

ВЕТО – право відхилення главою держави прийнятого парламентом закону (абсолютне та відкладальне).

ВИБОРИ – передбачена конституцією чи іншим нормативно-правовим актом форма волевиявлення народу при формуванні органів державної влади або органів місцевого самоврядування.

ВИБОРЧЕ ПРАВО – система правових норм, які регулюють виборчі відносини в державі.

ВИБОРЧИЙ ЦЕНЗ – умови надання громадянам виборчих прав (майнові, вікові, освітні, осідлість тощо).

ВИДИ ПОКАРАНЬ – встановлений в законодавчому порядку перелік покарань за ступенем тяжкості вчиненого правопорушення чи за іншим принципом.

ВИКОНАВЧА ВЛАДА – одна з гілок державної влади, яка, відповідно до повноважень встановлених законодавством, здійснює управління поточними державними справами.

ВІГИ – партія промислової буржуазії в Англії, яка обстоювала принципи лібералізму.

ВІДОМСТВА – центральні управління давньосхідних держав (фінансове, військове,

громадських робіт).

ВІЛЛАНИ – особисто вільні селяни-общинники в середньовічній Франції.

ГАЛУЗЬ ПРАВА – система правових норм, які регулюють однорідні суспільні відносини.

ГЕЛПЕЯ – суд присяжних у Давніх Афінах, який володів законодавчими повноваженнями.

ГЕНЕРАЛЬНІ ШТАТИ – станово-представницький орган у середньовічній Франції.

ГЕОМОРИ – один із станів Давніх Афінів (землероби – общинники).

ГЕРУСІЯ – збори старійшин у Давній Спарті.

ГЕРЦОГСТВО – територіальне прикордонне об'єднання декількох графств у Франкській державі.

ГРАФ – вища посадова особа в графстві, призначувана королем (Франкська держава).

ДВІЧІ НАРОДЖЕНІ – представники вищих трьох варн у Давній Індії (брахмани, кшатрії, шудри).

ДЕМИ – територіальні одиниці в Афінах, на які поділялися філи.

ДЕМІУРГИ – один із станів у Давніх Афінах (ремісники).

ДЕМОКРАТИЧНА РЕСПУБЛІКА – форма правління у Давніх Афінах, за якої право участі у виборах органів влади належить усім громадянам країни.

ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ – система державних органів, організацій та установ, призначенням яких є здійснювати функції держави.

ДЖАТІ (Чаті), або Візир – найвища посадова особа (дворецький) у Давньому Єгипті.

ДЖЕНТРИ – нове дворянство в Англії.

ДОКІМАСІЯ – перевірка політичної благонадійності особи, яка претендувала на найвищі посади в Давніх Афінах.

ДХАРМА – релігійно-правовий припис у Давній Індії.

ДХАРМАШАСТРА - збірники релігійно-правових приписів (дхарм) у Давній Індії.

ЕВПАТРИДИ – один із станів у Давніх Афінах (аристократія).

ЕДИКТИ – публічні оголошення правил при вступі на посаду магістраторів у Давньому Римі.

ЕДИЛИ – посадові особи, які виконували поліцейські функції у Давньому Римі.

ЕКЛЕСІЯ – народні збори в Давніх Афінах.

ЕМФІТЕВЗИС – довгострокова оренда необроблюваних земельних ділянок у Давньому Римі.

ЕНСІ – правителі міст у Давньому Вавилоні.

ЕПОНІМ – перший архонт у Давніх Афінах, наділений розглядати у судовому порядку шлюбно-сімейні та спадкові спори.

ЗАГАЛЬНЕ ПРАВО – однотипні норми права, які застосовувались у всій державі і склались на основі судової практики королівських роз'їзних судів у середньовічній Англії.

ІЛКА – форма умовної власності на нерухоме майно у Давньому Вавилоні (без права продажу, спадкування, дарування).

ІМПІЧМЕНТ – порушення палатою общин перед палатою лордів у середньовічній Англії звинувачення проти певної посадової особи короля у зловживанні владою.

ІМУНІТЕТНІ ГРАМОТИ – офіційні акти королівської влади, які надавались світським та духовним феодалам, окремим територіям, церквам і монастирям, за якими останні вилучались з під дії судової, поліцейської, фінансової та іншої юрисдикції державної влади.

КАМЕРАРІЙ – завідувач королівською казною у феодальній Франції.

КАНОНІЧНЕ ПРАВО – система правових та релігійних норм, які регулювали відносини всередині церковних організацій та відносини церкви зі світськими особами.

КАНЦЛЕР – посадова особа у середньовічній Франції періоду станово-представницької монархії, яка здійснювала управління королівським апаратом та

контроль за діяльністю чиновників.

КАПШУЛЯРІЇ – законодавчі акти королівської влади у Франкській державі.

КВЕСТОРИ – помічники консулів у Давньому Римі з питань здійснення попереднього слідства у кримінальних справах та управління державними

КОЛЕГІЯ СТРАТЕГІВ – державна установа в Давніх Афінах, яка відала військовими справами.

КОМЕНДАЦІЯ – добровільне самовіддання селянина під покровительство патрона (Франкська держава).

КОМЦІЇ – народні збори в Давньому Римі (куріатні, трибутні, центуріатні).

КОННЕТАБЛЬ – командувач королівською армією у феодальній Франції.

КОНСТИТУЦІЙНА МОНАРХІЯ – різновид монархічної форми правління, за якої влада монарха обмежена владою іншого державного органу (парламенту тощо).

КОНСТИТУЦІЇ – законодавчі акти, які видавались принцепсами та домінусами в період імперії у Давньому Римі (едикти, рескрипти, декрети, мандати).

КОНСУЛИ – магістратори у Давньому Римі, які володіли найвищою військовою та судовою владою.

КОНТРАСИГНАТУРА – процедура скріплення підпису короля в Англії, як глави виконавчої влади, підписом відповідного міністра.

КОПГОЛЬДЕРИ – кріпосні селяни у Середньовічній Англії.

КОРОЛІВСЬКА КУРІЯ – орган державної влади і управління в середньовічній Франції.

КУТЮМИ – збірники звичаєвого права в середньовічній Франції.

КШАТРІЇ – один із соціальних станів (варна) у Давній Індії (військова аристократія).

ЛЕГАТИ – посадові особи, які очолювали провінції у Давньому Римі.

ЛЕГІСТИ – королівські юристи у Франції періоду Середньовіччя.

ЛЕН – земельна ділянка, надана васалу сюзереном взамін на виконання повинностей перед сюзереном.

ЛІТЕРАЛЬНІ КОНТРАКТИ – договори, укладені у письмовій формі у Давньому Римі.

ЛІТИ – категорія залежного населення у Франкській державі.

ЛУГАЛЬ – військовий вождь у Давньому Вавилоні, згодом – вавилонський цар.

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО – феодальне право міського самоврядування, надане вперше німецькому місту Магдебург.

МАЖОРИТАРНА ВИБОРЧА СИСТЕМА – система виборів по одномандатних виборчих округах.

МАЙОРАТ – система спадкування періоду феодалізму, за якої спадок переходить до старшого сина або старшого у цьому роді по чоловічій лінії.

МАНДАТИ – вид конституцій у Давньому Римі періоду імперії (інструкції імператора чиновникам).

МАНТРИН – вища посадова особа (дворецький) при раджі у Давній Індії.

МАНТРИПАРИШАД – дорадчий колегіальний орган при раджі у Давній Індії.

МАНЦИПАЦІЯ – особливі формальності при відчуженні окремих (манципованих) речей за римським правом.

МЕТЕКИ – іноземці в Давніх Афінах.

МІНІСТЕРІАЛИ – найвищі посадові особи в Франкській державі.

МІСДИМІНОР – один з видів правопорушень у феодальній Англії (незначні правопорушення).

МУШКЕНУМИ – один із соціальних станів Давнього Вавилону (селяни орендарі).

НАРОДНІ ТРИБУНИ – посадова особа в Давньому Римі з правом вето на рішення державних органів.

НЕКСУМ – договір самозакладу боржника.

НОМАРХ – вища посадова особа ному (адміністративно-територіальної одиниці) у Давньому Єгипті.

НУБАНДА – вища посадова особа (дворецький) при лугалю у Давньому Вавилоні.

ОРДАЛІЯ – божий суд через систему випробувань певної особи (випробування вогнем, водою) у країнах Давнього Світу.

ОСТРАКІЗМ – процедура публічного вигнання небезпечної для Давніх Афін людини за допомогою голосування остраконами (глиняними черепками).

ПАГИ – адміністративно-територіальна одиниця у Франкській державі.

ПАРЛАМЕНТ – представницький законодавчий виборний орган, вперше сформований у феодальній Англії у XIII столітті.

ПАРИЗЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ – найвища судова інстанція у феодальній Франції.

ПАТРИЦІЇ – повноправні громадяни Давнього Риму.

ПЕКУЛІЙ – земельна ділянка, яка надавалась у користування рабам у Давньому Римі.

ПЕРЕГРИНИ – жителі завойованих Римом земель.

ПЕРІЕКІ – жителі гірських районів Давньої Спарти, позбавлені політичних прав.

ПОЛІМАРХ – архонт в Давніх Афінах, який видав справами метеків.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ – сукупність прав, свобод і обов'язків особи, закріплених у законах.

ПРЕВОТАЖІ – округи, на які поділялись бальяжі (адміністративно-територіальні одиниці) у феодальній Франції.

ПРЕКАРІЙ – передача селянинові на кабальних умовах певної частки землі у Франкській державі.

ПРЕТОРИ – заступники консулів у Давньому Римі.

ПРИНЦЕПС – найвища посадова особа Давнього Риму першого етапу періоду імперії.

ПРОВІНЦІЇ – підкорені Давнім Римом території.

ПРОПОРЦІЙНА ВИБОРЧА СИСТЕМА – система виборів, за якої голосування здійснюється за партійними списками.

РАДА П'ЯТИСОТ – один з вищих органів державної влади Давніх Афін.

РЕДУМ, БАЇРУМ – професійні воїни у Давньому Вавилоні.

РЕСКРИПТИ – один з видів конституцій Давнього Риму періоду імперії (відповіді імператора чиновникам).

РЕСПУБЛІКА – форма правління, за якої вищі органи державної влади обираються на певний строк.

СЕНАТ – один з вищих органів влади у Давньому Римі.

СЕРВИ – особисто залежні селяни у феодальній Франції.

СЕРВІТУТИ – особливе право користування чужою власністю за римським правом.

СИКЛЬ – одиниця ваги у Давньому Вавилоні.

СИНОЙКІЗМ – злиття чотирьох іонійських племен у народ Давніх Афін.

СИСТЕМА ТАЛІОНУ – система покарань в країнах Давнього Світу по принципу «око за око», за якої покарання здійснювалось посадовими особами держави.

СІСАХФІЯ – реформа, за якою було ліквідоване боргове рабство у Давніх Афінах (реформи Солона).

СОЛІД – золота монета у Франкській державі.

СТАТУТНЕ ПРАВО – одне з джерел права англосаксонської правової системи (парламентські закони).

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ – основний принцип загального права англо-саксонської правової системи.

СУПЕРФІЦІЙ – право користування спорудою на чужій земельній ділянці за римським правом.

ТАМКАР – соціальний стан у Давньому Вавилоні (торговець).

ТЕОКРАТІЯ – форма правління, за якої у глави держави зосереджена світська і духовна влада.

ТОРІ – партія земельної та фінансової аристократії в Англії.

ТРИЗН – вид кримінального злочину (зрада) у феодальній Англії.

ФАРАОН – титул правителя у Давньому Єгипті.

ФЕЛОНІЯ – тяжкий кримінальний злочин у феодальній Англії.

ФЕМОСФЕТИ – колегія шести архонтів, яка здійснювали контроль за правосуддям у Давніх Афінах.

ФЕТИ – збіднілі верстви суспільства Давніх Афін.

ФІЛА – територіальна одиниця у Давніх Афінах.

ФОРМА ПРАВЛІННЯ – структура, порядок формування, повноваження вищих органів державної влади.

ФОРУМ – центральна площа в Давньому Римі, де скликались народні збори.

ФРІГОЛЬДЕРИ – вільні власники землі у феодальній Англії.

ЦЕНЗИВА – спадкове володіння земельною ділянкою за умови виконання повинностей на користь сеньйора у феодальній Франції.

ЦЕНЗОРИ – посадові особи в системі магістратів Давнього Риму періоду Республіки.

ЧАНДАЛИ – найнижчий прошарок населення Давньої Індії (сміттярі, працівники кладовищ тощо).

ШАККАНАКУ – призначувані лугарем(царем) обласні правителі у Давньому Вавилоні.

ШАРІАТ – сукупність релігійних та юридичних норм мусульманського права, заснованих на Корані та інших релігійно-богословських джерелах ісламу.

ШАСТРИ – збірники приписів і настанов з різних галузей знань у Давній Індії.

ШУДРИ – найнижчий соціальний стан (варна) у Давній Індії, слуги вищих соціальних станів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероб. й доп. Київ: Центр учбової літератури. 2008. 730 с.
2. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник. Вид. 5-те переробл. і доп. Київ: Істина. 2005. 768с.
3. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник / А.В. Грубінко. – Тернопіль, 2010. – 392 с.
4. Дахно І.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури». 2013. 658 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія: навч. посіб. юридичних спец. вищ. закл. освіти / за ред. докт. юрид. проф. В.Д. Гончаренка. Київ : Видав. Дім Ін Юре. 2002. 716 с.
6. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: Навч. посіб. / Упоряд. Г. І. Трофанчук. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 352 с.
7. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / О.М.Бандурка, О.М.Головко, І.А. Логвиненко та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; вступ. слово О. М. Бандурки. – 2-ге вид., допов. та змін. – Харків : ХНУВС, 2021. – 596 с.
8. История государства и права зарубежных стран : в 2-х частях; учебник для вузов. Ч.2 / под общ. ред. О.А. Жидкова, Н.А. Крашенинковой. Москва: НОРМА. 2002. 720 с.
9. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): навч. посібник / За ред. проф. Б.Й.Тищика. Львів: Світ. 2006. 696 с.
10. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. / упоряд.: І.В.Тетарчук, Т.Є.Дяків. Київ: ЦУЛ. 2015. 172 с.
11. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головко О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
12. Кузьминець О. В. Історія держави та права зарубіжних країн (схеми, таблиці, коментарі, термінологічний словник): навч. посіб. / О. В. Кузьминець, Є. С. Дурнов, Ю. В. Сокур. – К.: Гранмна, 2012. – 240 с
13. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Київ: Атіка. 2001. 592с.
14. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посіб. 6-те вид., допов. К.: Атіка. 2009. 616 с.
15. Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: курс лекцій / І. Д. Мудрак. – Ірпінь: Державна податкова адміністрація України, Академія державної податкової служби України, 2001. Ч. 1. – Ірпінь: [б.в.], 2001. – 232 с.
16. Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: курс лекцій / І. Д. Мудрак. – Ірпінь: Державна податкова адміністрація України, Академія державної податкової служби України, 2001. Ч. 2. – [Б. м.]: [б.в.], 2002. – 137 с.
17. Орленко В. І., Орленко В.В. Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. для підготов. до іспитів. Вид. 3-тє, стереотип. Київ: Вид. Паливода А. В., 2008. 244 с.
18. Попенко Я.В. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя): підручник / Я.В. Попенко, В.Д. Гапотій, Є.О. Куйбіда. Селітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького. 2015. 603 с.
19. Рубаник В.Е. История государства и права зарубежных стран: учебник для вузов. Санкт-Петербург: Питер. 2011. 544с.
20. Саломатин А.Ю. История государства и права зарубежных стран: учебно-методический комплекс. Москва: Норма. 2009. 496с.
21. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн: підручн. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Вид. 2-ге., переробл. та допов. Київ: «Ін Юре». 2003. 584 с.

22. Талдикін О. В. Держава і право Давнього Сходу: структурно-логічні схеми і таблиці: навч. посібник / О. В. Талдикін. – Дніпро : Дніпроп. держ. універ. внутр. справ, 2016. – 136 с.
23. Тищик Б.Й. Історія держави і прав країн Стародавнього світу: навч. посібник. Львів: Світ. 2001. 384с.
24. Томсинов В.А. История государства и права зарубежных стран. Древность и Средние века: учебно-методическое пособие для семинарских занятий. Москва. 2007. 283 с.
25. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер. 2006. 400 с.
26. Хома Н.М. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. для студ. вищ. закл. освіти. Львів: Магнолія. 2007. 476 с.
27. Хрестоматія по истории государства и права зарубежных стран у 2-х т. / под ред. К.И.Батыра, Е.В.Поликарповой. Москва: Проспект. 2011. Т.1. 390с.
28. Хрестоматія по истории государства и права зарубежных стран у 2-х т. / под ред. К.И.Батыра, Е.В.Поликарповой. Москва: Проспект. 2011. Т.2.518 с.
29. Черниловский З.М. Всеобщая история государства и права. Москва: Юрист. 1995. 576 с.
30. Черниловский З.М. Хрестоматія по всеобщей истории. Киев.1993. 253 с.
31. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Київ: ТОВ «Олан». 2006. 351с.
32. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія: навч. посіб. / Київ: Олан. 2003. 307 с.
33. Шостенко І.І., Шостенко О.І. Історія держави і права зарубжних країн: навч.-метод. посібн. Київ: МАУП, 2003. 104 с.
34. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: дефініції, схеми, таблиці: навч. посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 244 с.
35. Яцишин Н.Г. Практиум з історії держави і права зарубіжних країн. - Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2006. - 274 с.